UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
Facultatea de Psihologie, Ştiinţe ale Educaţiei,
Sociologie şi Asistenţă Socială
Departamentul Psihologie

Galina PRAVIŢCHI

INTRODUCERE ÎN PSIHOLOGIE

Suport de curs

Aprobat de
Consiliul Calităţii al USM

Chişinău, 2022

CZU

Recomandat spre publicare de Departamentul Psihologie și de Consiliul Facultății de Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială.

Recenzenți:
Ludmila ANȚIBOR, *doctor habilitat, conferențiar universitar (Universitatea de Stat din Moldova)*
Viorica MOCANU, *doctor, conferențiar universitar (Universitatea de Stat din Moldova)*

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

ISBN

© Galina Pravițchi, 2022
© USM, 2022

CUPRINS

INTRODUCERE 5
CAPITOLUL I. NOȚIUNI GENERALE DESPRE ȘTIINȚĂ.....8
1. Clasificarea cunoaşterii..... 9
2. Știința – modalitate de cunoaștere..... 14
3. Caracteristicile cunoaşterii ştiinţifice 15
4. Clasificarea ştiinţelor..... 16
CAPITOLUL II. DEZVOLTAREA PSIHOLOGIEI CA ŞTIINŢĂ.....19
1. Psihologia ca preocupare practică şi ca domeniu de cunoaştere..... 20
2. Începutul reflecţiei teoretice asupra fenomenelor sufleteşti.. 21
3. Apariţia psihologiei ca ştiinţă..... 24
4. Dezvoltarea psihologiei ştiinţifice..... 28
5. Psihologia contemporană şi locul ei în sistemul ştiinţific..... 32
6. Tendinţe şi controverse în psihologie..... 36
CAPITOLUL III. OBIECTUL DE STUDIU AL PSIHOLOGIEI 39
1. Viaţa psihică interioară ca obiect al psihologiei 40
2. Comportamentul ca obiect al psihologiei 41
3. Activitatea ca obiect al psihologiei 42
4. Omul concret ca obiect al psihologiei 43
CAPITOLUL IV. NATURA PSIHICULUI UMAN.....46
1. Definiţia noţiunii de psihic 47
2. Psihicul ca obiect de cercetare al psihologiei..... 48
3. Caracteristici fundamentale ale psihicului..... 50
4. Manifestări neobişnuite ale psihicului 53
CAPITOLUL V. STRUCTURA PSIHICULUI UMAN.....56
1. Conştiinţa ca ipostază a psihicului. Funcțiile conștiinței 57
2. Subconştientul. Caracteristicile și rolul subconștientului..... 62
3. Inconştientul. Natura și rolul inconștientului..... 63

CAPITOLUL VI. PRINCIPII DE ABORDARE A FENOMENELOR PSIHICE 68
1. Principiul determinismului (extern) 69
2. Principiul relaționării neuropsihice 70
3. Principiul reflectării şi modelării informaționale 70
4. Principiul acțiunii şi al unității conştiință-activitate 71
5. Principiul genetic şi al istorismului 71
6. Principiul sistemicității 72
CAPITOLUL VII. LEGE ȘI EXPLICAȚIE ÎN PSIHOLOGIE 74
1. Specificul legilor psihologice 75
2. Exemple de legi în psihologie 76
3. Explicația în psihologie 78
4. Tipuri şi niveluri de explicaţie 80
5. Specificul și clasificarea teoriilor psihologice 82
CAPITOLUL VIII. METODELE DE CERCETARE ÎN PSIHOLOGIE 85
1. Clasificarea metodelor de cercetare în psihologie 86
2. Metoda observaţiei 88
3. Metoda experimentului 89
4. Metoda convorbirii 91
5. Metoda anchetei 91
6. Metoda biografică 92
7. Metoda analizei produselor activităţii 92
8. Metoda testelor psihologice 93
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE 96
Lista de tematici pentru produsele de lucru individual 98
MODEL DE TEST PENTRU EVALUAREA FINALĂ 99

INTRODUCERE

Disciplina *Introducere în psihologie* face parte din programul de învăţământ, fiind importantă prin implicaţiile ei directe în acest proces, totodată fiind impusă de necesităţile practicii profesionale de zi cu zi. Prin intermediul acestui curs studenţii studiază esenţa conceptului de psihologie şi utilităţile practice ale acestuia, de asemenea au posibilitatea de a pătrunde în amplul şi complexul domeniu al fenomenelor psihice.

Introducerea în psihologie constituie alfabetul pentru însuşirea temeinică a celorlalte ramuri ale ştiinţei, în particular a psihologiei proceselor cognitive şi a psihologiei dezvoltării, pe care studenţii acestei specialităţi le vor studia ulterior. Conţinutul cursului oferă liniile directoare pentru comportamentul profesional activ – proactiv de căutare a informaţiilor oferite de literatura de specialitate în domeniul teoriei cunoaşterii ştiinţifice în psihologie și reprezintă punctul de start în demersul academic de achiziţionare a cunoştinţelor specifice domeniului.

Unitățile de conținut cuprinse în cadrul acestui curs vor ajuta viitorilor specialiști în identificarea particularităților psihice individuale, în caracterizarea psihologică atât a propriei personalităţi, cât şi a altor persoane în procesul de interacţiune cotidiană, dar şi profesională ulterioară. Sarcinile de studiu individual propuse pentru fiecare temă au ca scop dezvoltarea capacităţii de abordare critică a informației şi îmbogăţirea cunoştinţelor legate de teorie. Integrarea cunoştinţelor dobândite la curs cu cele de la seminar şi studiul individual duce la formarea unui sistem conceptual care să permită abordarea disciplinelor de specialitate.

Prezentul suport de curs include opt capitole care corespund unităților de conținut din curriculumul universitar şi vizează cunoaşterea noţiunilor de bază ale acestei discipline, a metodelor şi modelelor sale explicative.

Primele două capitole cuprind informaţii cu privire la traseul evoluției psihologiei ca ştiinţă, reflectând diverse modalităţi de definire a psihologiei şi a concepţiilor despre ea. De asemenea, sunt prezentate cele mai importante evenimente științifice care au marcat apariția psihologiei ca știință. Astfel se conturează cadrul problematic absolut necesar înţelegerii locului şi rolului psihologiei contemporane în contextul ştiinţelor socioumanistice şi în raport cu solicitările ce-i sunt adresate.

Circumscrierea şi definirea obiectului de studiu al psihologiei este prezentată în capitolul trei al lucrării. Capitolul cuprinde informaţii cu privire la principalele orientări şi tendinţe de definire a obiectului psihologiei şi la implicaţiile în plan conceptual-metodologic ale statuării obiectului psihologiei.

În capitolele patru și cinci este abordat psihicului uman, natura lui contradictorie, care îi conferă un înalt grad de complexitate și ridică serioase probleme la definirea acestuia. De asemenea, este prezentată structura psihicului uman cu definirea și descrierea componentelor structurale și a funcțiilor acestora.

Principiile de abordare a fenomenelor psihice, specificul descrierii şi explicaţiei în psihologie, specificul şi clasificarea teoriilor psihologice, precum și specificul legilor psihologice constituie subiectul altor două capitole din această lucrare.

Ultimul capitol din suportul de curs reflectă conținuturi cu privire la clasificarea metodelor de cercetare în psihologie, la caracterizarea sumară a metodelor psihologiei prin evidenţierea unei serii de particularităţi specifice fiecăreia dintre ele.

Fiecare unitate de învăţare începe cu un rezumat (argument) esenţializat care este menit, pe de o parte, să reliefeze ceea ce este mai important de reţinut şi, pe de altă parte, să dezvolte o doză de curiozitate ştiinţifică pentru tematica abordată în acel capitol.

Suportul de curs se încheie cu referințele bibliografice care includ cele mai esențiale publicaţii legate de disciplina *Introducere în psihologie* ce invită la completarea informaţiilor şi la o analiză critică a acestora prin utilizarea surselor bibliografice specificate în literatura de specialitate.

Acest curs este destinat studenţilor anului I, semestrul I, de la Facultatea de Psihologie, Ştiinţe ale Educaţiei, Sociologie și Asistență Socială, specialitatea *Psihologie* cu un număr total de 120 de ore (30 ore – curs, 30 ore – seminar și 60 ore – lucrul individual).

Disciplina *Introducere în psihologie* permite studenților să dezvolte următoarele competenţe:

1. Cunoaşterea bazelor teoretice ale psihologiei ca ştiinţă în realizarea activităţii profesionale;
2. Cunoaşterea Codului Deontologic Profesional şi asumarea responsabilităţii faţă de rezultatele activităţii proprii în exercitarea rolului profesional;
3. Cunoaşterea mecanismelor psihologice de autocunoaştere, reflexie şi autoreglare a comportamentului;
4. Determinarea modalităţilor de rezolvare a situaţiilor de problemă/criză prin concesii/colaborare în baza aplicării cunoştinţelor psihologice şi abilităţilor practice;
5. Comunicarea şi relaţionarea eficientă în activitatea profesională;
6. Autoformarea continuă în conformitate cu evoluţia permanentă a teoriei şi practicii psihologice: deschiderea spre dezvoltare, schimbare şi inovare.

Sperăm ca efortul depus la realizarea suportului de curs să se fi orientat într-o direcție pozitivă conformă cu intențiile noastre, dar și cu rigorile disciplinei *Introducere în psihologie*

Galina Pravițchi, *titularul cursului,*
doctor în psihologie, lector universitar

Capitolul I.
NOȚIUNI GENERALE DESPRE ȘTIINȚĂ

Unităţi de conţinut:

1. Clasificarea cunoaşterii
2. Ştiinţa – modalitate de cunoaştere
3. Caracteristicile cunoaşterii ştiinţifice
4. Clasificarea ştiinţelor

Finalităţile capitolului:

După studierea acestui capitol veţi fi capabili:

- să identificați formele cunoaşterii după anumite criterii;
- să definiți noţiuniile „ştiinţă” şi „cunoaştere ştiinţifică”;
- să explicați caracteristicile cunoaşterii ştiinţifice;
- să comparați cunoaşterea ştiinţifică cu cunoaşterea uzuală;
- să cunoașteți criteriile de clasificare a ştiinţelor.

Concepte-cheie: *cunoaştere, forme de cunoaştere, ipoteză, legi, concepţii, teorii, ştiinţă teoretică, ştiinţă practică, ştiinţe intermediare, cunoaştere ştiinţifică, cunoaştere uzuală etc.*

Omul este capabil de producerea cunoştinţelor datorită structurilor şi funcţiilor psihice apte să genereze noţiuni, idei, cunoştinţe care se fixează şi sunt ulterior transmise prin utilizarea unui limbaj. Omul constituie unica fiinţă naturală capabilă să caute şi să descopere cunoştinţe cu valoare de adevăr, pe care să le alăture în sisteme coerente de idei (teorii). Omul poate accede la nivelul cognitiv întrucât posedă premisa indispensabilă a conştiinţei, căreia i se adaugă şi alte atribute mai mult sau mai puţin necesare şi suficiente: perceptibilitate, raţionalitate, memorie, limbă, intuiţie, curiozitate, fantezie, inventivitate, motivaţie, voinţă etc. În anumite momente din istoria gândirii subiectul cunoaşterii a fost conceput drept un simplu receptacol, care înregistrează spontan şi pasiv informaţii ce i se

transmit din exterior sau interior, alteori a fost subliniat rolul său activ şi creator în materie de edificare a cunoştinţelor.

1. Clasificarea cunoaşterii

Încercarea de tipologizare a formelor cunoaşterii nu a condus încă la acceptarea unanimă a vreunei clasificări. Cele mai importante tipuri ale cunoaşterii sunt cele prezentate în continuare:

- *Cunoaşterea spontană şi cunoaşterea intenţionată (voluntară).* Cea dintâi face corp comun cu însăşi viaţa în multiplele ei determinări, desfăşurându-se în orizonturile de libertăţi şi constrângeri pe care le deschid diferitele situaţii traversate de fiinţa umană în mod mai mult sau mai puţin cotidian. Nu rareori, împrejurări noi sau problematice ne surprind prin ineditul sau dilematicul lor, astfel că, fără a ne fi propus în prealabil, ne obligă să întreprindem demersuri cognitive, să cercetăm datele momentului, să acumulăm informaţii ca garanţie a unei decizii oportune şi optime, a unei reacţii comportamentale adecvate. Nu mai puţin, „bombardamentul informaţional" la care este supus omul contemporan prilejuieşte frecvent manifestarea cunoaşterii involuntare. În schimb, cunoaşterea deliberată este aceea care survine în urma unui act decizional pozitiv, se desfăşoară în mod conştient şi se obţine prin activităţi speciale de învăţare. Foarte adesea, formele ei sunt instituţionalizate (familie, şcoală, universitate, mijloace mass–media, biserică etc.).
- *Cunoaşterea tacită şi cunoaşterea explicită (propoziţională).* Prima se constituie în ipostază practică (indisociabil legată de o anume activitate), în producerea şi conducerea căreia intervine. Conţinutul său constă nu atât în enunţuri generale ce descriu stări, definesc concepte, formulează legi sau prescriu criterii şi norme, cât într-o desfăşurare activă în situaţii concrete şi potrivit unui exemplu urmat. Aşadar, o cunoaştere „văzând şi făcând", ce presupune relaţia meşter-ucenic, profesor-elev, maestru-discipol, este susceptibilă de multiple gradaţii, nivelul de performanţă depinzând nu doar de exerciţiu şi experienţă, dar şi de predispoziţii native, talent etc., măsurându-se

potrivit unor criterii practice, nicidecum teoretice. Cunoaşterea explicită este forma cea mai evoluată a cunoaşterii, în virtutea exercitării ei omul distingându-se de animalele superioare. Aflată la un grad înalt de elaborare teoretică, trebuind a răspunde unor standarde de rigoare şi precizie, claritate şi consistenţă, de obicei ea este opera specialiştilor din diferite domenii ale ştinţei. Esenţialmente verbală (propoziţională), se constituie şi se transmite prin limbaj, conţinând enunţuri, definiţii, criterii, reguli, legi. În consecinţă, va fi purtătoare a informaţiei semantice, aplicându-i-se valorile de adevăr.

- *Cunoaşterea directă şi cunoaşterea mijlocită*. Distincţia dintre acestea are în vedere originea propriu-zisă a cunoştinţelor. În primul caz, acestea nu se întemeiază sau nu sunt derivate din alte date cognitive acumulate anterior, ci constă în tot ceea ce subiectul percepe, simte sau gândeşte – eventual relatează – în mod nemediat. Nimic nu se insinuează în raportul dintre subiect şi obiect, acesta din urmă este captat intuitiv, fără a fi definit în prealabil şi nefiind nevoie să se implice demersuri inferenţiale. În cazul secund, raportul subiect - obiect este mijlocit, iar cunoştinţele se obţin prin referinţă la altele deja dobândite, ele servindu-i drept fundament de construcţie sau justificare. De aceea, va presupune formularea definiţiilor pe temeiul fixării proprietăţilor caracteristice ale lucrurilor şi fenomenelor, de asemenea, va reclama efectuarea unor raţionamente şi desprinderea concluziilor aferente. Deşi intuitivă şi familiară, această dihotomie ridică destule probleme, întrucât nu este uşor de trasat, pentru fiecare situaţie concretă, un hotar riguros între cele două tipuri.

- *Cunoaşterea a priori (apriorică) şi cunoaşterea a posteriori (aposteriorică)*. Utilizaţi încă din Evul Mediu, termenii latini *a priori* şi *a posteriori* înseamnă „din ceea ce precede", respectiv „din ceea ce urmează", fiind definitiv consacraţi în filosofie de către germanul Im. Kant. Cuplul de concepte vizează nu doar sursele cunoaşterii, dar şi modurile de fundamentare a produselor acesteia. Cunoaşterea a priori este aceea care nu decurge din empiric, iar cunoştinţele sunt fundamentate independent de apelul la faptele reale. La polul opus,

cunoaşterea a posteriori recurge exclusiv la experienţă – îndeosebi la contactul senzorial cu lumea externă – rezultatele ei aflându-şi temeiul în înseşi datele obţinute în virtutea acestei raportări nemijlocite. Un enunţ e considerat a priori atunci când ne dăm seama că este adevărat de îndată ce-l înţelegem, iar a posteriori, dacă validarea lui necesită concursul instanţelor extranoetice, în speţă confruntarea cu stările de lucruri la care se referă, spre a se constata şi măsura în care conţinuturile cognitive le corespund.

- *Cunoaşterea ostensivă şi cunoaşterea discursivă.* Primul tip (etimologic, lat. *ostendo* = „a arăta", „a înfăţişa") desemnează modul prin care un subiect cunoscător îşi însuşeşte înţelesul unui nume/expresii lingvistice ca urmare a perceperii directe – într-un context situaţional ori acţional dat – a referentului lor (obiecte, fenomene, evenimente, proprietăţi ş.a.), sub înrâurirea unui alt agent cognitiv ce utilizează limbajul natural. Pe această cale, de la o fragedă vârstă, copilul achiziţionează primele informaţii asupra mediului de viaţă şi elementele de bază ale vocabularului. Dar şi mai târziu sunt însuşiţi termeni ce denotă lucruri, acţiuni, împrejurări inedite. În schimb, cunoaşterea discursivă nu solicită prezenţa obiectului în privinţa căruia se face instruirea, ea realizându-se exclusiv prin intermediul semnelor şi expresiilor lingvistice, veritabili substituenţi (orali sau grafici) ai obiectelor, proceselor şi evenimentelor reale. Totodată, spre a dobândi noi informaţii şi a le încadra într-un sistem coerent, subiectul poate reactiva oricare dintre experienţele sale trecute, după cum poate apela la experienţa deja codificată semiotic a predecesorilor sau contemporanilor săi. Fiindcă se desfăşoară explicit şi decisiv la nivelul structurilor lingvistice, acest tip cognitiv desprinde pe om de datul imediat, de fenomenalitatea receptată senzorial, înălţându-l pe treapta mai înaltă a reflecţiei ce accede la abstracţie, esenţă, generalitate.

- *Cunoaşterea comună (preştiinţifică) şi cunoaşterea ştiinţifică.* Cunoaşterea comună este cea pe care omul o realizează în virtutea înzestrării sale nativ-naturale sub presiunea şi în limitele

experienţei sale de viaţă obişnuită. Ea generalizează tocmai această experienţă şi nu este precis conturată, nedispunând de obiective proprii şi clar definite. Se dovedeşte spontană şi impură, lipsită de sistematicitate, precizie şi rigoare, în măsura în care mijloacele întrebuinţate sunt preponderent intuitive (observaţia), angajând prea puţin reflexibitatea critică şi manifestând un interes scăzut faţă de testarea rezultatelor sale. În cunoştinţele obţinute pe această cale se amestecă eterogen elementele esenţiale şi cele neesenţiale, obiective şi subiective, intelectuale şi afective, constructive şi valorizatoare, explicative şi pseudoexplicative. Rod al unei specializări crescânde şi utilizând un arsenal metodologic variat şi eficace, cunoaşterea ştiinţifică reprezintă un demers cognitiv explicit ce urmăreşte atingerea unor scopuri precise, trecând dincolo de fenomenalitate şi aparenţă, spre a descinde în universul profund al esenţei şi necesităţii, descoperind cauze şi legi ce guvernează realitatea studiată, explicând-o şi controlând-o. Aspirând la un grad înalt de sistematicitate şi raţionalitate, rigoare şi obiectivitate, ambiţionează să se detaşeze de simţul comun, de orice nuanţă psihologică personală, de convingerile, prejudecăţile sau autoritatea subiectului. Autoreflexivă şi critică, instrumentează tehnici specifice de testare a cunoştinţelor, îşi supune demersurile unor severe exigenţe logice şi experimentale. Produsele ei îmbracă forma conceptelor, ideilor, ipotezelor şi teoriilor ştiinţifice exprimate într-un limbaj specializat (nu rareori simbolic) şi expuse de manieră preponderent demonstrativ-deductivă sau prin modelări abstracte.

- *Cunoaşterea observaţională, empirică şi teoretică*. Această clasificare are în vedere cunoaşterea ştiinţifică şi delimitează niveluri metodologice diferite de exercitare a ei. *Cunoaşterea de observaţie* este alcătuită din totalitatea enunţurilor observaţionale, adică acelea care descriu starea şi caracteristicile unor obiecte sau fapte, fenomene sau evenimente individuale, surprinse într-un moment determinat al timpului şi într-o regiune determinată a spaţiului. Ele exprimă o informaţie dobândită pe calea observaţiei directe sau indirecte, astfel că înregistrările senzoriale efectuate joacă aici un rol important. Dar

intervin şi elemente extra-perceptive ce ţin de cadrele lingvistice sau teoretice prealabile ale cercetătorului, sistemul de concepte deţinut, formaţia, experienţa şi cunoştinţele sale etc. În numeroase discipline ştiinţifice, enunţurile de această factură se înscriu în aşa-zisele protocoale de observaţie care însoţesc de regulă experimentele, consemnându-le scopul, obiectul şi condiţiile spaţio-temporale şi tehnice, constatările făcute şi concluziile desprinse.

Cunoaşterea empirică îşi propune să ordoneze, sistematizeze şi explice datele izolate şi oferite de cunoaşterea observaţională, ceea ce presupune desprinderea raporturilor constante şi repetabile între fapte, degajarea unor uniformităţi şi regularităţi. Ea procedează la formularea, pe calea inducţiei incomplete şi în termenii descriptivi ai limbajului natural, a corelaţiilor şi legilor empirice cu privire la o anumită clasă de obiecte. Aceste enunţuri mai mult constată decât explică, însă permit unele anticipări şi predicţii despre stări sau evenimente viitoare. Născute pe temeiul extinderii unor observaţii sau experimente de la un număr finit de cazuri particulare la o întreagă clasă de lucruri, fenomene sau procese, legile empirice dispun de o arie relativ restrânsă de aplicare, în plus, se expun riscului de a fi răsturnate de constatări noi şi deosebite.

Cunoaşterea teoretică reprezintă o tentativă de organizare, integrare şi explicare a cunoaşterii empirice, în genere a celei comune sau proprii altor domenii ale activităţii intelectuale, în măsura în care nu se rezumă doar să constate şi să descrie uniformităţi sau regularităţi faptice, ci caută să descopere şi să fixeze, la nivelul legilor teoretice, resorturile adânci, necesare, atemporale şi universale ce le guvernează. Altfel spus, se preocupă de formularea explicaţiilor cauzale de valoare ştiinţifică cu privire la ceea ce se ştia anterior. Teoriile ştiinţifice sunt construite de obicei pe baza studierii obiectelor ideale ce nu există ca atare în realitate, produs al unei activităţi profunde de abstractizare, de trecere la limită a anumitor parametri fizici sau acţiuni mentale („punct material”„gaz ideal”, „corp perfect rigid” ş.a.). Ele se situează la un nivel incomparabil superior nu doar de precizie şi rigoare, dar şi de integrare şi ordonare, expunând, alături de numeroase elemente lipsite

de conţinut factual, în definiţii explicite sau implicite, decizii privind regulile de calcul şi de inferenţă admisibile, aproximaţii şi restricţii adoptate, procedee de testare şi evaluare a conţinutului etc. Cel mai adesea, demersurile întreprinse sunt demonstrativ-deductive, iar limbajul utilizat se caracterizează prin standarde înalte de elaborare simbolică, formală şi/sau axiomatică.

2. Ştiinţa – modalitate de cunoaştere

Omul, odată născut, reflectă realitatea înconjurătoare prin intermediul simțurilor (senzațiile olfactive, tactile, vizuale, auditive, gustative) și prin intermediul gândirii logice (analiza, sinteza, comparația, abstractizarea ș.a.). Toată informația căpătată se cristalizează în memorie, în mintea noastră sub formă de cunoștințe = cogniții, acestea referindu-se atât la mediul extern, cât și la propriul eu. Pentru ca cunoașterea să treacă de la interior la exterior, de la subiectivism la obiectivism, se necesită de a acumula dovezi, *fapte*, care, la rândul lor, se repetă și generează *legități* care, dacă sunt într-o anumită ordine și se repetă, formează *legi* – chivotul oricărei științe. La rândul lor, legile formează un ansamblu de păreri, viziuni concentrate în *concepții*.

Concepţiile, la rândul lor, unindu-se prin conţinut specific se concentrează în *teorii*. Teoriile sunt o categorie mai superioară cu o serie de legi şi au scopul de a descrie, a explica şi a prezice manifestările unor fenomene. Din explicabilitatea unor fenomene în cadrul chiar şi al unei teorii, domeniu, se generează anumite contradicţii, acestea fiind numite *probleme*. Pentru verificarea problemelor se înaintează *ipoteze* care constituie o presupunere. (ex. Instabilitatea profesională şi nivelul ridicat de stres: stima de sine scăzută şi nivelul ridicat de agresivitate). Ulterior, în urma verificării ipotezei, aceasta se confirmă sau se infirmă.

Ştiinţa este un câmp al muncii, funcţia căruia constă în acumularea de cunoştinţe despre lumea înconjurătoare şi despre sine, are menirea de a sistematiza cunoştinţele, astfel contribuind la formarea unui concept despre lume deosebit de individual.

3. Caracteristicile cunoaşterii ştiinţifice

Spre deosebire de simţul comun, cunoaşterea ştiinţifică reprezintă cunoaşterea realizată de oameni cu o pregătire teoretică specială şi care utilizează instrumente adecvate de investigare a realităţii: prin acest tip de cunoaştere se urmăreşte determinarea naturii fenomenelor şi formularea unor explicaţii de valoare adecvate.

Evidenţiem următoarele caracteristici ale cunoaşterii ştiinţifice:

a) La nivelul acestui tip de cunoaştere, deşi subiectivitatea nu este exclusă în totalitate, ea are pondere mai mică şi, mai mult decât atât, există posibilitatea de a o controla, într-o oarecare măsură, prin utilizarea unor metode specifice şi respectarea unor reguli de investigare.

b) Are un caracter impersonal, în sensul că aceeaşi realitate poate fi studiată de către mai mulţi cercetători, pornind de la aceleaşi ipoteze, utilizând aceleaşi instrumente, iar rezultatele la care se ajunge sunt apropiate.

c) Cunoaşterea ştiinţifică are un caracter organizat şi sistematizat.

d) De asemenea, vizează punerea în evidenţă a unor legături profunde între diferite aspecte ale vieţii sociale, vizează accesul la esenţă, la necesar, la logic.

e) Cunoaşterea ştiinţifică porneşte de la un set de ipoteze, cu rol de ghidare a investigaţiei şi a efortului de cunoaştere, utilizează o serie de metode şi tehnici specifice, este orientată din punct de vedere metodologic şi are o anumită finalitate (ştiinţifică).

f) Constatările la nivelul acestui tip de cunoaştere se bazează pe măsurare şi/sau numărare.

Aşa cum între activitatea practică a oamenilor şi activitatea de cunoaştere există o strânsă legătură, aşa cum simţul comun a fost depăşit în decursul timpului de cunoaşterea ştiinţifică, tot aşa cunoaşterea societăţii a cunoscut acelaşi proces, de depăşire a cunoştinţelor la nivelul simţului comun de către cunoaşterea teoretică, din ce în ce mai complexă, prin apariţia şi dezvoltarea ştiinţelor socioumane (sociologia, psihologia, antropologia etc.).

4. Clasificarea ştiinţelor

Ştiinţa are mai multe obiecte ale cunoaşterii, deoarece ea examinează diferite aspecte ale naturii – unele materiale, altele ideale:

- ştiinţe materiale: organice şi neorganice;
- ştiinţe umanitare.

După conţinut ştiinţele se impart în:

- teoretice
- practice.

Există ştiinţe intermediare, de graniţă, care unesc în sine mai multe aspecte ale unui şi acelaşi obiect (ex., neuropsihologia, psihopedagogia etc.)

J.Piaget clasifică ştiinţele având în vedere natura obiectului cunoaşterii, relaţiile care se stabilesc între teorie şi experienţă. Totalitatea cunoştinţelor se constituie în patru mari ansambluri cu configuraţie structurală specifică şi cu legile lor stricte. În sensul acesta J.Piaget delimitează în domeniul ştiinţelor umane următoarele clase de ştiinţe:

a) ştiinţele nomotetice sunt disciplinele care caută să stabilească legi privind relaţiile cantitative, relativ constante şi experimentabile într-o formulare matematică, exprimate printr-un limbaj mai mult sau mai puţin formalizat logic. În această categorie de ştiinţe sunt cuprinse următoarele discipline particulare:

- psihologia ştiinţifică;
- sociologia;
- etnologia;
- lingvistica;
- economia:
- demografia.

Fiecare dintre aceste discipline presupune cercetări asupra unor fenomene ce se desfăşoară diacronic sau, altfel spus, istoric;

b) ştiinţele istorice sunt disciplinele al căror obiect constă în a reconstitui într-o formă inteligibilă şi coerentă manifestările vieţii sociale în sens cronologic. Interesul este centrat aici asupra vieţii

sociale, a evoluţiei ideilor şi operelor ştiinţifice, literare, artistice, filosofice, asupra religiilor, instituţiilor, schimburilor economice etc.;

c) ştiinţele juridice ocupă o poziţie specială, întrucât dreptul constituie un sistem de norme ale căror principii şi relaţii se deosebesc de legile ştiinţelor nomotetice. Specific unei norme este să prescrie un număr de obligaţii şi atribuţii pe care individul trebuie să le respecte, violarea lor atrăgând sancţiuni. Spre deosebire de norme, legile naturale se întemeiază pe un determinism cauzal, şi nu pe principii juridice;

d) disciplinele filosofice urmăresc să realizeze o coordonare generală a valorilor umane, altfel spus – o anumită „concepţie despre lume". Filosofia depăşeşte ştiinţele pozitive, dar şi pe cele umane, situându-se deasupra lor, dar concomitent articulându-se conceptual cu ele. Acest aspect rezultă din aplicarea filosofiei ca metodă de interpretare în diversele ramuri sau discipline ştiinţifice.

Putem afirma că orice domeniu de cercetare ştiinţifică reprezintă un raport: raportul dintre „persoana cercetătorului" şi „obiectul cercetării". Rezultatul acestui raport îl constituie „cunoaşterea ştiinţifică".

Activităţi de învăţare

1.	Identificați formele cunoașterii după anumite criterii.
2	Analizați și exemplificați formele cunoașterii.
3.	Definiți noțiunile „știință" și „cunoaștere științifică".
4.	Identificați caracteristicile cunoașterii științifice.
5	Analizați și exemplificați caracteristicile cunoașterii științifice.
6.	Determinați deosebirea dintre cunoașterea psihologică preștiințifică și cea științifică.
7.	Identificați criteriile de clasificare a științelor.
8.	Argumentați necesitatea cunoașterii criteriilor de clasificare a științelor.
9.	Elaborați un tabel în care să ilustrați succint formele cunoașterii.
10.	Includeți într-o schemă clasificarea științelor după anumite criterii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. BĂICEANU, L. *Dicţionar ilustrat de psihologie englez-român.* București: Editura Tehnică, 2004. 536 p. ISBN 973-31-2017-0
2. PIAGET, J. *Dimensiuni interdisciplinare ale psihologiei.* București: Editura Didactică şi Pedagogică, 1972. 340 p.
3. POPESCU-NEVEANU, P. *Dicţionar de psihologie*. București: Albatros, 1978. 783 p.
4. SILLAMY, N. *Dicţionar de psihologie*. București: Univers Enciclopedic, 2000. 336 p. ISBN 978-606-92159-5-1
5. ŞCHIOPU, U., coord. *Dicţionar de psihologie*. București: Humanitas, 1997. 740 p. ISBN 973-48-1027-8
6. ZLATE, M. *Introducere în psihologie*. Iași: Polirom, 2000. 413 p. ISBN 973-683-412-3

CAPITOLUL II.
DEZVOLTAREA PSIHOLOGIEI CA ŞTIINŢĂ

Unităţi de conţinut:

1. Psihologia ca preocupare practică şi ca domeniu de cunoaştere
2. Începutul reflecţiei teoretice asupra fenomenelor sufleteşti
3. Apariţia psihologiei ca ştiinţă
4. Dezvoltarea psihologiei ştiinţifice
5. Psihologia contemporană şi locul ei în sistemul ştiinţific
6. Tendinţe şi controverse în psihologie

Finalităţile capitolului:

După studierea acestui capitol veţi fi capabili:

- să definiți noţinea de psihologie;
- să cunoașteți principalele repere în dezvoltarea psihologiei ca stiinţă;
- să analizați originile teoretice şi practice ale psihologiei;
- să interpretați apariţia psihologiei generale ca ştiinţă independentă;
- să cunoașteți ramurile aplicative ale psihologiei;
- să conştientizați necesitatea studierii psihologiei;
- să propuneți diferite definiţii ale psihologiei ca ştiinţă;
- să stabiliți importanţa psihologiei contemporane şi locul ei în sistemul ştiinţific.

Concepte-cheie: *psihologie, reflecţie teoretică, domeniu de cunoaştere, fenomene psihice, procese cognitive, însuşiri de personalitate, stări psihice, fenomene psihice, ramuri aplicative etc.*

Definirea psihologiei ca știință pare a fi destul de simplă. Psihologia este știința care se ocupă cu descrierea și explicarea fenomenelor și însușirilor psihice verificabile. Dar simplitatea este

aparentă, deoarece e foarte greu de lămurit ce se înțelege prin fenomen psihic și mai ales ce este un fenomen psihic. Viața sufletească e încă un mare mister pe care filosofii îl discută de milenii.

1. Psihologia ca preocupare practică şi ca domeniu de cunoaştere

În privința fenomenelor sufletești putem distinge două moduri de a le aborda: unul practic și altul teoretic.

În viața de toate zilele, oamenii, de la apariția conștiinței lor raționale, au observat manifestări și însușiri psihice ale căror denumiri abundă în toate limbile. Deși în societățile foarte primitive oamenii semănau mai mult între ei decât cetățenii societăților civilizate, totuși deosebiri între indivizi au existat întotdeauna: unii sunt mai curajoși, alții fricoși, unii sunt vioi, vorbăreți, alții calmi și tăcuți, unii foarte îndemânatici, alții stângaci ș.a.m.d. Astfel de particularități au fost observate, fiind foarte importante în practică: în timpul vânătorii organizate de un trib, în față erau puși cei mai curajoși și cei mai abili țintași; cei fricoși îndeplineau rolul de hăitași, alungând vânatul cu mult zgomot.

Cunoașterea particularităților psihice a devenit din ce în ce mai importantă pe măsură ce, odată cu progresul civilizației, au apărut numeroase îndeletniciri, s-au diferențiat pături și clase sociale, între care existau relații de colaborare ori subordonare. Astfel, cei care aveau numeroase relații cu oamenii (medicii, judecătorii, conducătorii, preoții) au ajuns să fie buni „psihologi practicieni", buni cunoscători ai virtuților și năravurilor omenești, de care țineau cont în vederea reușitei în activitatea lor. Odată cu apariția și dezvoltarea literaturii și a filosofiei au apărut și scrieri conținând observații, cugetări profunde cu privire la reacțiile psihice. Încă în antichitate, Teofrast a scris un mic volum în care a descris Caracterele, tradus în franceză de La Bruyere (1645-1696), acesta publicând și el o carte cu același titlu, foarte apreciată atât de contemporanii lui, cât și în zilele noastre. În observații psihologice de mare finețe au excelat în special marii romancieri din ultimele două secole.

O asemenea psihologie nu este însă științifică. I se spune „psihologia simțului comun" ori „psihologia naivă", care se învață odată cu limba maternă (orice limbă modernă conține mii de termeni referitori la fenomene și însușiri psihice) și din practica vieții cotidiene. Aceste cunoștințe nu sunt însă precise, nu sunt sistematizate, nu sunt verificate în mod riguros. Utilizarea lor ține mai mult de intuiție; asemenea practică psihologică reprezintă mai mult o artă decât o știință. Nu e mai puțin adevărat că unii profesioniști (medici, profesori, scriitori) ajung să poată caracteriza foarte exact felul de a fi, de a reacționa al unei persoane pe care au avut prilejul de a o urmări mai multă vreme.

Acest gen de psihologie n-a progresat prea mult de-a lungul secolelor. Astăzi, dată fiind existența psihologiei științifice, există multe ramuri aplicate ale psihologiei (medicală, școlară ș.a.) ce utilizează cunoștințe și metode exacte. În același timp, un psiholog profesionist încă nu se poate lipsi de cunoștințele sale psihologice, acumulate prin experiență personală. Psihologia naivă se vădește a fi foarte necesară în orice activitate practică. Iată de ce un viitor psiholog ori un viitor profesor trebuie să citească, pe lângă cărți științifice de psihologie, și romanele marilor scriitori, izvor de profunde reflecții asupra conduitei umane.

Psihologia ca știință a evitat aprofundarea psihologiei naive; orice om de știință e predispus să critice reflecțiile cotidiene, deseori eronate. Totuși, începând cu anii '70, au apărut cercetări riguroase asupra psihologiei simțului comun și a modului în care ea e utilizată zilnic.

2. Începutul reflecţiei teoretice asupra fenomenelor sufleteşti

Sunt câteva fenomene care au atras atenția oamenilor din cele mai îndepartate timpuri și au dat naștere reflecției asupra psihicului și naturii sale. Cel mai frapant, zguduitor prin consecințele sale, a fost, desigur, moartea omului. Ceea ce a părut să caracterizeze net acest eveniment este încetarea respirației. De unde o identificare între suflet

și respirație: în grecește *psyche* înseamnă suflet, dar și suflu; în latină *spiritus* vine de la „spirare" care înseamnă a respira; chiar și în românește cuvântul „suflet" este înrudit cu „suflare", încât a existat concepția că sufletul ar fi ceva foarte subtil care în momentul morții părăsește corpul pe gură ori pe nări. Democrit susținea că sufletul este format din atomi foarte subtili, un fel de „foc foarte viu".

Un alt fenomen impresionant îl constituie visele din timpul somnului. Unii oameni primitivi, nu cu mult timp în urmă, considerau visele ca având o realitate: dacă șeful de trib visa o vânătoare norocoasă, supușii îl felicitau bucuroși. În fine, bolile psihice, delirul, halucinațiile, chinurile imaginare au impresionat și ele.

Toate aceste fenomene au ridicat problemele naturii psihicului, ale rolului său – obiect a ceea ce mai târziu filosofii au numit *ontologie*. Înainte însă de a fi preocupare filosofică, aceste fenomene au dus la crearea de mituri, la diferite credințe religioase referitoare la multiple făpturi supranaturale ș.a.m.d. Progresul gândirii psihologice s-a realizat odată cu apariția marilor gânditori ai antichității.

Primul care a abordat fenomenele psihicului de pe poziția unui „naturalist", a unui observator este Aristotel (384-322 î. Hr.). Observațiile sale au fost consemnate în niște „tratate" (care atunci erau cărticele cu puține pagini): *Despre memorie și reamintire*, *Despre simțire și cele sensibile*, *Despre vise* ș.a. În zilele noastre le găsim grupate într-o lucrare numită *Parva naturalia*. Aflăm unele observații penetrante, cum este și consemnarea existenței asociațiilor de idei, fenomen mult supraapreciat în scrierile filosofilor empiriști din timpurile moderne.

Alți filosofi ai antichității au făcut, de asemenea, supoziții interesante. De exemplu, Epicur (341-270 î. Hr.) explica astfel senzațiile: de pe suprafața obiectelor se desprind un fel de membrane extrem de fine (numite de el efluvii ori spectre) care pătrund în organele de simț și impresionează atomii sufletului. Așadar, suntem mereu pătrunși de floarea pe care o privim.

În Evul Mediu, când a predominat spiritualismul mistic, nu găsim aporturi notabile privind fenomenele sufletești. Cel care a făcut multe observații pătrunzatoare este filosoful englez John Locke (1632-1704) în cartea sa *Eseu asupra intelectului uman*. Aici el susține că „toate ideile noastre provin din experiență". Ideile complexe rezultă din combinarea celor simple. El nu se preocupă de natura sufletului, ci caută să afle cum gândirea ajunge la ideile despre lume și descrie foarte exact principalele operații ale gândirii. De aceea, John Locke poate fi socotit întemeietorul psihologiei moderne. Însă el practica o psihologie reflexivă care se bazează pe introspecție și raționament, recurgând puțin la observația externă sistematică și neutilizând experimentul.

În secolul XVIII, sub influența lui David Hume, apare o direcție care susține importanța asociației de idei; prin acest mecanism se vrea a se explica formarea și funcționarea psihicului în întregime (D.Hartley, James Mill s.a.). Se poate aprecia pozitiv efortul de a găsi o explicație coerentă a vieții psihice, dar ea se va dovedi simplistă. În același timp, în Franța predomină gândirea materialiștilor francezi, care ajung până acolo încât să privească omul ca pe o mașină: dupa La Mettrie (1709-1751), omul este o mașină care își întoarce singură resorturile.

Tot în acest secol se va încetăți și denumirea de psihologie. Prima dată vom găsi o carte intitulată *Psihologia* în 1590 – o lucrare de Goclenius (Marburg), care însă aborda psihicul din punct de vedere strict ontologic. Termenul s-a încetățenit după ce filosoful Ch.Wolff și-a intitulat două cărți *Psihologia empirică* (1732) și *Psihologia rațională* (1734). Acesta voia tocmai să separe psihologia bazată pe experiență, pe metoda științelor naturii, de cea ontologică, preocupată de esența sufletului. Această distincție se va realiza efectiv abia peste 150 de ani. Immanuel Kant, elevul lui Wolff, și-a însușit terminologia, iar datorită enormei sale influențe ea s-a impus în vocabularul filosofilor. Ca știință, psihologia se va contura spre sfârșitul secolului XIX.

3. Apariţia psihologiei ca ştiinţă

Procesul general al evoluţiei cunoaşterii psihologice poate fi împărţit în trei mari etape: preştiinţifică, filosofică şi ştiinţifică.

- **Etapa preştiinţifică** începe din momentul când omul a deveni conştient de sine şi a început să-şi pună întrebări şi să încerce să-şi explice propria viaţă psihică interioară, propriul comportament, şi durează până la apariţia primelor sisteme filosofice coerente şi închegate ale antichităţii (sec. V - IV î. Hr.). Caracteristic pentru această perioadă este faptul că informaţiile şi explicaţiile despre fenomenele psihice se constituiau pe baza experienţelor cotidiene situaţionale, sistematizându-se şi transmiţându-se de la o generaţie la alta în forma miturilor, legendelor, ritualurilor şi învăţăturilor practice. Baza explicativă a fenomenelor vieţii sufleteşti avea un caracter naiv-mistic, animist sau creaţionist. Credinţa în existenţa spiritelor, ca entităţi specifice independente de corp, era factorul integrator al tuturor observaţiilor asupra omului, dar şi asupra celorlalte fiinţe şi lucruri din jur.
- **Etapa filosofică** începe din sec. V-IV î. Hr. şi durează până în 1879, când se produce desprinderea psihologiei de filosofie. Această perioadă se caracterizează prin faptul că abordarea, analiza şi interpretarea fenomenelor psihice capătă caracter sistematic, coerent, pe baza unor criterii logice şi în conformitate cu anumite ipoteze sau principii metodologice generale. Toate marile sisteme filosofice aveau în structura lor un spaţiu special dedicat cunoaşterii psihologice, descrierii şi explicării fenomenelor psihice ale omului. Interpretarea şi explicarea naturii psihicului în această lungă perioadă are la bază trei modele care s-au confruntat de-a lungul secolelor:

a) *Modelul materialist* se caracterizează prin admiterea materiei ca unic început primordial şi determinant şi prin considerarea spiritului, gândirii, conştiinţei drept factori secundari şi derivaţi. Materialiştii considerau că psihicul apare în cursul procesului natural de mişcare evolutivă a materiei şi se manifestă ca o însuşire sau o funcţie a creierului. În apariţia, dezvoltarea şi manifestarea psihicului acţionează exclusiv legi şi cauze naturale, cognoscibile, explicabile şi

controlabile. Nu încape loc pentru nicio forţă divină, extramaterială, supranaturală. Reprezentanţi: Democrit, Epicur, Heraclit ş.a.

b) *Modelul idealist* se întemeiază pe admiterea spiritului ca factor primordial şi unic început, iar materia este considerată drept factor secund, derivat. Stările subiective interne ale conştiinţei nu pot fi reduse la niciun fel de procese şi stări materiale – biochimice, biofizice sau fiziologice. Începutul acestui model se regăseşte în opera lui Platon *(„Idealismul obiectiv”*); este perpetuată în Evul Mediu prin Toma d' Aquino şi Sfântul Augustin, iar în timpurile moderne prin filosofia clasică germană – Kant şi Hegel *(„Fenomenologia spiritului”*).

c) *Modelul dualist* apare ca un fel de compromis între primele două. Astfel, el avansează şi susţine teza existenţei a două începuturi – spiritul şi materia – ireductibile unul la celălalt, dar coexistente în timp şi spaţiu, ca două linii paralele. Fiecare se caracterizează prin însuşiri şi calităţi proprii şi se supune unor legi diferite. Însuşirile şi legile materialului sunt obiect de cunoaştere şi analiză experimentală pozitivă, în timp ce însuşirile şi legile spiritualului pot fi abordate doar pe cale subiectivă, prin revelaţie, meditaţie, intuiţie. Reprezentanți: Aristotel, René Descartes.

- **Etapa ştiinţifică** cuprinde două perioade:

  Perioada cunoaşterii ştiinţifice analitice şi intern contradictorii (1879 – mijlocul sec. XX)

Psihologiei i s-a refuzat secole în şir orice tentative de scientizare şi de eliberare de sub tutela filosofiei. Curentele filosofico-religioase considerau că transformarea analizei psihologice într-o cercetare ştiinţifică ar fi un atentat la adresa Divinităţii. Opoziţia mai spunea că fenomenele studiate de o ştiinţă trebuie să fie măsurabile şi evaluabile matematic. Psihicul fiind adimensional, se susţinea că psihologia nu va deveni niciodată o ştiinţă „adevărată”.

Desprinderea psihologiei de filosofie se datorează cercetărilor efectuate în domenii conexe, mai ales în fiziologia sistemului nervos şi psihofiziologia organelor de simţ; un rol crucial l-a avut şi fizica,

prin demonstrarea faptului că trăirile subiective pot fi măsurabile experimental.

În secolul XIX, sub influența filosofiei pozitiviste a lui Auguste Comte (1798-1857) și a progresului tehnic, s-au dezvoltat impetuos științele exacte bazate pe observație și experiment. Progresul unor investigații efectuate de fiziologi și fizicieni a dus la introducerea metodelor exacte și în studiul psihicului.

Remarcăm mai întâi o serie de cercetări efectuate asupra creierului. P.Flourens (1794-1867) a utilizat pe scară largă procedeul ablațiunilor: extirparea unor porțiuni din creierul unor animale și observarea efectului ei (de exemplu, extirparea unor porțiuni din creierul mic duce la imposibilitatea menținerii echilibrului). Apoi I.Secenov (1829-1905) a putut demonstra experimental existența unei funcții inhibitorii a creierului. P.Broca, observând un bolnav de afazie (pierderea capacității de vorbire) și creierul acestuia după deces, a găsit o mare leziune în circumvoluțiunea a IlI-a frontală, stabilind existența acolo a unui centru al vorbirii (1861). În anii următori, Fritsch și Hitzig, excitând electric creierul unui animal, au putut determina centrii care comandă anumite mișcări (1870).

W.Weber și T.Fechner au studiat raporturile existente între intensitatea unor stimuli și senzațiile corespunzătoare. T.Bessel (astronom german) a stabilit un procedeu de măsurare a timpului de reacție (timpul minim necesar pentru a răspunde la apariția unui excitant). H.Helmholtz a studiat fenomenul producerii culorilor și natura timbrurilor sunetelor.

Influențat de toate aceste cercetări, filosoful german W.Wundt a publicat în anii 1873-1874 cartea *Principii de psihologie fiziologică,* iar în 1879 a inaugurat, la Leipzig, primul laborator de psihologie experimentală care a avut un enorm succes. Astfel s-a reuşit constituirea unei baze experimentale pentru desfăşurarea cercetărilor în psihologie. Iniţierea unor cercetări în aceste condiţii a creat posibilitatea recunoaşterii psihologiei ca ştiinţă de sine stătătoare şi desprinderea ei de filozofie. Aici și-au făcut studiile numeroși tineri care, întorși la ei

acasă, au înființat laboratoare de psihologie. Din acest motiv, anul 1879 este considerat a fi anul nașterii psihologiei științifice.

Atunci s-au amplificat cercetările pur psihologice tipărite la început în revistele de filosofie, iar în 1889 a avut loc deja primul congres de psihologie.

Primul român care a lucrat în laboratorul lui W.Wundt și și-a susținut doctoratul cu o teză de psihologie a fost Ed.Gruber (în 1893). Acesta, întorcându-se la Iași, a înființat cel dintâi laborator de psihologie experimentală în cadrul universității ieșene.

Așadar, în acei ani a avut loc proclamarea independenței psihologiei față de filosofie, iar „decretul" care consfințește separarea ei teoretică îl găsim în prefața cărții lui Theodule Ribot, *Psihologia engleză contemporană*: „Psihologia va fi, spune psihologul francez, pur experimentală, nu va avea ca obiect decât fenomenele, legile lor și cauzele lor imediate; ea nu se va ocupa nici de suflet, nici de esența sa, căci această chestiune fiind deasupra experienței și în afara verificării aparține metafizicii" (în sens de ontologie). Poziția sa era foarte clară și justă, dar de-a lungul anilor această independență totală de reflecția filosofică s-a dovedit iluzorie. Totuși, cercetările bazate pe experiment și pe metoda patologică (o comparație între stările bolnavilor mintal și cele prezente la oameni normali) au dat roade bogate și importante.

Laboratorul și cercetările conduse aici de W.Wundt au avut serioase limite, fiindcă psihologul german considera că se pot aborda experimental numai procesele psihice elementare: aici se studiau senzațiile, timpul de reacție și emotivitatea elementară. El credea că procesele superioare se pot aborda prin studiul mentalității și comportării popoarelor. W.Wundt a și publicat lucrarea *Psihologia popoarelor*, dar acolo găsim mai degrabă studii etnografice decât psihologice. Dar restricțiile stabilite de W.Wundt s-au dovedit factice: chiar la sfârșitul secolului XIX apar studii experimentale ingenioase și perseverente asupra memoriei, cercetări inițiate de Herman Ebbinghaus. Ele vizau deci o funcție complexă, superioară.

Dat fiind faptul că cercetările se făceau prin delimitări riguroase ale unor funcţii şi procese particulare din cadrul întregului psihic, perioada aceasta se numeşte *analitică*. Concomitent cu acumularea de date concrete, experimentale, încep să apară divergenţe privind modul de interpretare a acestor fapte, natura obiectului psihologiei şi specificul diferitelor componente ale sistemului psihic în desfăşurarea activităţii şi comportamentului. De aceea, perioada se numeşte şi „*intern contradictorie*", în cursul ei apărând şi opunându-se reciproc asemenea mari orientări, precum: empirismul, asociaţionismul, structuralismul, funcţionalismul, gestaltismul, psihanaliza, behaviorismul.

Perioada cunoaşterii ştiinţifice integrativ – sistemice

A început în cea de a doua jumătate a secolului XX şi este în plină desfăşurare. A avut loc înlăturarea opoziţiei dintre orientările şi şcolile clasice şi transformarea modelelor prezentate de ele drept absolute în modele relative ce oferă elemente pentru realizarea unui întreg.

Continuă să apară noi curente în psihologie (psihologia umanistă, cognitivă etc.), se dezvoltă noi orientări şi ramuri în psihologia aplicată (medicală, juridică etc.), dar niciuna dintre ele nu urmăreşte să se opună antagonic celorlalte şi nu pretinde că deţine supremaţia metodologică şi explicativă. Mai mult, ele tind să coreleze, să facă transferuri reciproce ale achiziţiilor proprii, subordonându-se principiului larg conştientizat şi unanim acceptat al unificării conceptuale, teoretico - metodologice.

4. Dezvoltarea psihologiei ştiinţifice

În secolul XX, psihologia se dezvoltă paralel pe mai multe direcții. Mai întâi au apărut cercetări experimentale efectuate cu animale. La începutul secolului, I.P. Pavlov și-a publicat rezultatele sale privind reflexele condiționate, care au avut un profund și îndelung ecou. Simultan, în Statele Unite, E.Thorndike a inițiat cercetări cu ajutorul labirintului în care trebuiau să se orienteze șoarecii observați de experimentator. Teoria sa, similară cu cea a lui I.P. Pavlov, se inspiră,

de fapt, din asociaționismul secolului trecut. Criticându-1 pe Thorndike, J.Watson (în 1913) va continua, împreună cu elevii săi, opera acestuia, introducând mai multă rigoare. Această școală va purta denumirea de behaviorism, de la behavior (comportament), întrucât are în centrul atenției studiul comportamentului exterior, cercetarea a ceea ce poate fi observat în mod exact. Ea va folosi pe scară largă scurte proceduri experimentale, numite teste, care au permis discriminarea și măsurarea aptitudinilor și sunt utilizate azi în mod frecvent.

Pe un cu totul alt plan, psihicul a fost abordat de către medicul vienez S.Freud, fondatorul psihanalizei, disciplină ce-și propune să analizeze profunzimile inconștientului, a cărui importanță a exagerat-o. Psihanaliza nu utilizează experimentul, ci își îndreaptă atenția asupra resurselor convorbirii clinice. Freud introduce concepte care sunt reținute de psihologie drept corolare ale conceptului de psihic: aparat psihic, sisteme şi instanţe ale aparatului psihic, mecanisme şi complexe ale psihicului. În concepţia freudiană, aparatul psihic este organizat nivelar şi are o dinamică specifică. Într-o primă etapă a studiilor sale Freud identifică nivelurile conştient, preconştient şi inconştient ale psihicului, iar într-o o a doua etapă (după 1920) instanţele acestuia (Sine, Eu, Supraeu).

În studiul percepției, experimentul a fost utilizat cu succes de o școală germană numită școala formei (Gestalt în nemțește – gestaltism). Cu toate contribuțiile sale importante, această direcție și-a extins concluziile asupra întregii lumi materiale, ancorându-se în considerații filosofice hazardate, de nuanță neokantiană. Se vădește acum relația strânsă care continuă să existe între psihologie și filosofie.

De altfel, pe lângă aceste orientări ce recurg la experiență, la observații și experiment, continuă să existe „psihologia reflexivă", practicată de filosofii care vor critica frecvent limitele sau erorile experimentalismului. Putem vorbi, de pildă, de o psihologie fenomenologică, bazată pe observația internă și raționamentul subtil. Printre precursorii acestui curent îl găsim pe Franz Brentano (1838-1917). El consideră psihologia ca știință a fenomenelor psihice

accesibile percepției interne. După Brentano, orice fenomen psihic se caracterizează prin aceea că este intențional (dar intenția e caracterizată foarte larg ca fiind o aspirație care caută să se realizeze, deci nu este vorba doar de scopul urmărit conștient). Fenomenele intenționale au un obiect: în reprezentare există ceva (un obiect) reprezentat, în judecată ceva este acceptat (sau respins), în iubire cineva este iubit etc. Or, această caracteristică (intenționalitatea) este foarte greu de surprins din exterior. Introspecția ne dezvăluie referirile noastre, intențiile. Astfel, un mare rol îl are contemplarea izvoarelor originale, a intențiilor.

William James (1842-1910) merge pe o cale asemănătoare: descrierea subtilă a vieții sufletești ce apare ca o curgere continuă, mereu schimbătoare, selectivă, intențională. Fenomenele psihice au un fel de aureolă, un fel de franjuri ale conștiinței; pe lângă ceea ce este clar, există aspecte abia observate asigurând continuitatea, trecerea de la un fenomen psihic la altul, de la conștient la inconștient. „Aureola" dă un anume ton, o culoare trăirii în ansamblu (o atitudine specifică, un sentiment pozitiv ori negativ).

Edmund Husserl (1859-1938) a dus aceste puncte de vedere la ultimele lor consecințe, fundamentând un curent filosofic, prezent și în filosofia de azi: fenomenologia, care se bazează pe o descriere psihologică a fenomenelor interne. El se ridică împotriva reducerii fenomenelor psihice la senzații și reprezentări (imagini). Cere să preluăm în mod simplu ceea ce ni se oferă originar în intuiție (observarea internă). Dupa Husserl, introspecția ne dezvăluie o mare bogăție și o mare varietate de nuanțe, el pronunțându-se împotriva unor tendințe de simplificare implicate de cercetarea psihologică, doritoare de a măsura și a stabili etaloane. Măsura e greu de realizat în psihologie, mărimile sunt evaluate în mod grosier și se pierd nuanțele; printre nuanțe se află și caracterul intențional, care dă aspectul calitativ al fenomenului. Sesizarea calității constituie chiar obiectul fenomenologiei.

Pe de altă parte, fenomenologia se consideră o știință a datelor de conștiință, care sunt degajate de toate determinările concrete, de

orice variabilitate și orice ancorare într-un loc și într-un moment: se obține obiectivitatea, adică o privire pură asupra ființei. Dar criteriile acesteia nu sunt clare. Pentru psihologie direcția fenomenologică este importantă, adepții acestui curent facând observații de mare finețe, ele devenind un scut împotriva tendințelor de simplificare a vieții psihice. Este notabilă și importanța acordată intențiilor, motivației, atitudinilor. Fenomenologia a influențat mulți psihologi de vază. Limitele ei sunt constituite de reducerea la descriere, fără încercări de explicație.

Paralel cu primele publicații anunțând punctul de vedere fenomenologic apare o altă direcție în psihologie – psihologia comprehensivă (Verstehenpsychologie) înrudită cu fenomenologia cel puțin prin reacția sa împotriva tendințelor de simplificare și analiză excesivă, prezente în psihologia de orientare asociaționistă, precum și în psihologia experimentală.

Principalul reprezentant al acestui curent este Wilhelm Dilthey (1833-1911). Acesta include psihologia printre științele care au ca obiect spiritul, realitățile istorico-sociale: istoria, dreptul, lingvistica, istoria artei ș.a. Acestea se disting printr-o logică și o metodologie proprie, fiind discipline descriptive, comprehensive, lipsind tendințele de abstractizare și generalizare caracteristice științelor naturii.

Dilthey cere o abordare a individului în întregul său, apelându-se la introspecție pentru a înțelege unitatea specifică a vieții sufletești, ceea ce implică o tendință spre comprehensiune. Spre deosebire de fenomenologie, psihologia comprehensivă se orientează spre conținutul vieții sufletești, nu doar spre aspectele formale și nici doar spre intelect. Omul adevărat este acela care acționează. De aceea, el efectuează studiul unor personalități din istorie, al acelora a căror existență este bine cunoscută. Găsim deci un studiu al biografiilor individuale, cele ale marilor personalități din Renaștere și ale unor moraliști francezi.

Psihologia comprehensivă a fost continuată de Ed.Spranger (1882-1963) care a identificat 6 „forme de viață", 6 tipuri umane (tipul economic, tipul artistic etc.) devenite foarte populare în psihologia aplicată.

Cea mai valoroasă contribuție a adus-o, în ultimele decenii ale sec. XX, J.Piaget care a reușit, după un travaliu de trei decenii, să demonstreze că gândirea abstractă, gândirea formală, apare treptat, prin interiorizarea acțiunilor desfășurate în prealabil în planul extern. În felul acesta, s-a combătut apriorismul susținut de Im.Kant și s-au consolidat bazele empirice ale psihologiei.

O contribuție de ordin critic a avut-o, în Franța anilor '30, Georges Politzer, care a observat caracterul artificial al multor cercetări, cerând să studiem „drama" vieții, adică fragmente concrete din viața omului: omul în producție, omul pe stadion, evenimentul căsătoriei ș.a. Dar Politzer n-a putut da un exemplu de organizare a unei astfel de cercetări.

În deceniul al 7-lea al sec. XX, L.Seve a reluat criticile lui Politzer, el recomandând utilizarea metodei biografice, dar fără a contribui la perfecționarea ei.

5. Psihologia contemporană şi locul ei în sistemul ştiinţific

Dezvoltarea impetuoasă a cercetărilor din psihologie în secolul XX a dus la apariția a numeroase specializări, a noi ramuri ale psihologiei. Îndeosebi s-au diferențiat numeroase ramuri „aplicate", ramuri „practice" vizând optimizarea activității în diferite domenii.

Psihologia contemporană prezintă în sine un sistem dezvoltat de domenii, care includ o serie de discipline şi direcţii ştiinţifice diverse.

Structura psihologiei ca ştiinţă este formată din diverse ramuri atât *fundamentale*, care prezintă în sine direcţii de cercetări ştiinţifice, dezvoltându-se relativ de sine stătător, cât şi *aplicative (speciale).*

Luând în considerare aceste circumstanţe, precum și faptul că în prezent sistemul ştiinţelor psihologice continuă să se dezvolte activ (la fiecare 4–5 ani apare o nouă direcţie), va fi mai corect să nu vorbim despre o singură ştiinţă – psihologia, dar de un sistem complex de ştiinţe psihologice în dezvoltare.

Ramurile fundamentale ale psihologiei au un sens general pentru înţelegerea şi explicarea psihologiei şi comportamentului oamenilor, indiferent de faptul cine sunt ei şi cu ce activitate concretă se ocupă. Aceste ramuri sunt menite să ofere cunoştinţe, la fel de necesare pentru toţi cei care sunt interesaţi de psihologie şi de comportamentul uman. În puterea unei astfel de universalităţi aceste cunoştinţe uneori se unesc prin termenul „psihologie generală."

Aplicative sunt numite acele ramuri ale ştiinţei psihologice, realizările cărora sunt utilizate în practică.

Ramurile generale propun şi rezolvă probleme, la fel de importante pentru dezvoltarea egală a tuturor direcţiilor psihologice fără excepţii, iar cele speciale evidenţiază problem care prezintă un interes deosebit pentru cunoaşterea uneia sau câtorva grupe de fenomene.

În cele ce urmează vom analiza câteva ramuri fundamentale şi aplicative (speciale) ale psihologiei:

- *Psihologia generală* cercetează *individul*, accentuând în el procesele de cunoaştere şi personalitatea. Procesele psihice cognitive cuprind senzaţia, percepţia, atenţia, memoria, imaginaţia, gândirea şi limbajul. Cu ajutorul acestor procese omul recepţionează şi prelucrează informaţia despre lume, ele participă de asemenea la formarea şi reorganizarea cunoştinţelor.

Personalitatea conţine însuşiri care determină acţiunile şi faptele omului. Acestea sunt emoţiile, dispoziţiile, aptitudinile, motivaţia, temperamentul, caracterul şi voinţa.

- *Ramurile aplicative* ale psihologiei sunt strâns legate de teoria şi practica de instruire şi educaţie a copiilor, includ psihologia genetică, psihofiziologia, psihologia diferenţială, psihologia etativă, psihologia socială, psihologia pedagogică, psihologia medicală, patopsihologia, psihologia juridică, psihodiagnostica şi psihoterapia.

- *Psihologia genetică* studiază mecanismele ereditare ale psihicului şi comportamentului, dependenţa lor de genotip.

- *Psihologia diferenţială* determină şi descrie deosebirile individuale ale oamenilor, predispoziţiile lor şi procesul de formare.

- În *psihologia etativă (a vârstelor)* aceste deosebiri sunt prezentate pe vârste. Această ramură a psihologiei studiază de asemenea şi schimbările, transformările care au loc în cadrul trecerii de la o vârstă la alta.

Psihologia genetică, diferenţială şi etativă, împreună luate, formează baza ştiinţifică a înţelegerii legilor de dezvoltare psihică a copilului.

- *Psihologia socială* studiază interrelaţiile umane, fenomenele apărute în procesul comunicării şi acţiunii reciproce a oamenilor între ei în diverse grupe, în special în familie, şcoală, în colectivele de instruire şi pedagogice. Asemenea cunoştinţe sunt necesare pentru organizarea psihologică corectă a educaţiei.

- *Psihologia pedagogică* uneşte informaţia completă, legată de instruire şi educaţie. Aici atenţie deosebită se atrage fundamentării şi elaborării metodelor de instruire şi educaţie a oamenilor de diferite vârste.

Alte trei ramuri ale psihologiei, cum sunt *psihologia medicală*, *patopsihologia* şi *psihoterapia*, vizează devierile de la normă în psihicul şi comportamentul omului. Scopul acestor ramuri ale ştiinţei psihologice e să explice cauzele dereglărilor psihice posibile şi să fundamenteze metodele de prevenire şi de tratare a lor.

- *Psihologia juridică* cercetează însuşirea de către persoane a normelor de drept şi a regulilor de comportare; de asemenea este utilă pentru educaţie.

- *Psihodiagnostica* propune şi rezolvă problemele aprecierii psihologice a nivelului de dezvoltare a oamenilor şi diferenţierea lor.

Studierea ştiinţelor psihologice începe cu psihologia generală, fiindcă fără cunoaşterea profundă a noţiunilor de bază, explicate în psihologia generală, va fi imposibil de înţeles materialul oferit de domeniile speciale ale psihologiei.

Diferenţierea psihologiei este completată de procesul de integrare reconvenţional, în rezultatul căreia are loc îmbinarea

psihologiei cu toate ştiinţele (prin psihologia inginerească – cu ştiinţele tehnice, prin psihologia pedagogică – cu pedagogia, prin psihologia socială – cu ştiinţele sociale etc.)

Conform clasificării academicianului B.M. Kedrov, care a încercat să exprime grafic locul psihologiei în sistemul ştiinţelor prin situarea ei în interiorul unui triunghi echilateral, „psihologia ocupă o poziţie centrală nu doar ca produs al tuturor celorlalte ştiinţe, ci şi ca sursă posibilă de explicare a formării şi dezvoltării lor".

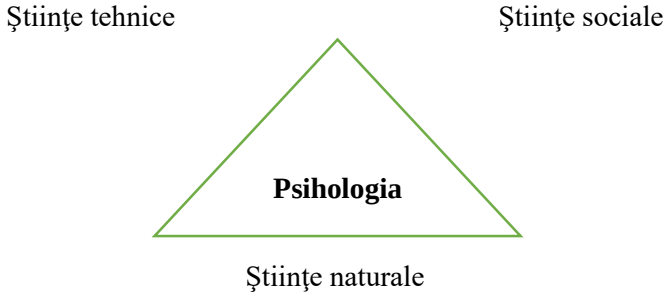

Fig.1. Clasificarea lui B.M. Kedrov (1961).

Psihologia integrează toate aceste ştiinţe şi, la rândul ei, influenţează asupra lor devenind modelul general al cunoştinţelor umane.

Sintetizând diferitele opinii cu privire la viitorul psihologiei, M.Zlate (2000) formulează următoarele paradigme:

a. Viitorul psihologiei este modelat de prezentul şi de trecutul ei: ,,Este aproape imposibil ca marea varietate de concepţii, orientări, domenii existente la ora actuală să nu creeze şi în viitor dificultăţi în privinţa unificării psihologiei".

b. Viitorul psihologiei este modelat de concepţia despre om a psihologilor şi a cetăţenilor: „De aceea, sunt necesare nu doar opţiuni pentru una sau alta dintre concepţiile existente despre om, ci, mai mult ca sigur, elaborarea unei concepţii noi".

c. Viitorul psihologiei este modelat de viitorul societăţii şi chiar de viitorul întregii lumi, de modul în care vor fi soluţionate

probleme ca: suprapopularea, lipsa resurselor naturale, pericolul războiului atomic.

d. Viitorul psihologiei este modelat de progresul realizat de alte ştiinţe la a căror dezvoltare, de altfel, a şi contribuit.

e. Viitorul psihologiei este modelat de progresul economic.

6. Tendinţe şi controverse în psihologie

M.Zlate identifică în istoria zbuciumată a dezvoltării psihologiei ca știință două mari categorii de controverse: a) controverse care se referă la anumite probleme particulare ale psihologiei și b) controverse care se referă la legitimitatea psihologiei ca știință.

a) Principalele probleme particulare controversate în psihologie au fost: esența ființei umane, natura psihicului, particularitățile componentelor psihicului, referitor la care s-au conturat opinii polare: sunt determinate de natură *vs.* determinate de cultură; sunt de natură materială *vs.* ideală; sunt înnăscute *vs.* dobândite; primează interioritatea *vs.* exterioritatea; primează conștientul *vs.* inconștientul; primează grupul *vs.* individul.

b) Principalele controverse care se referă la legitimitatea psihologiei ca știință și care se află în directă legatură cu cele menționate mai sus sunt următoarele:

- Psihologia este știință sau artă?
- Psihologia este știință nomotetică sau idiografică?
- Predomină unitatea sau diversitatea în cunoașterea psihologică?
- Psihologia se află în impas, în criză sau în progres și expansiune?

Psihologia are un trecut îndepărtat, iar istoria dezvoltării ei poate fi comparată cu destinul unui om, ideile psihologice cunoscând de-a lungul evoluției perioade de avânt, dar și de stagnare, de înălțare, dar și de cădere.

Ca ştiinţă de sine stătătoare, psihologia este relativ nouă, apariţia ei fiind determinată de progresele înregistrate în domeniul

ştiinţelor în cea de-a doua jumătate a secolului XIX. Acest fapt l-a determinat pe Hermann Ebbinghaus să sublinieze că „psihologia are un trecut lung, dar o istorie scurtă”.

Activităţi de învăţare

1.	Analizați originile teoretice şi practice ale psihologiei.
2.	Explicați diferența dintre modelul materialist și cel idealist în explicarea naturii psihicului uman.
3.	Prin ce se caracterizează perioada intern contradictorie în dezvoltarea psihologiei științifice?
4.	Determinați modalitățile prin care psihologia s-a desprins de filosofie, descriind consecințele.
5.	Caracterizați personalitățile marcante care au influențat gândirea psihologică.
6.	Argumentați contribuția lui W.Wundt la apariția psihologiei științifice.
7.	Elaborați un tabel în care să descrieți succint cele mai importante evenimente științifice care au marcat apariția psihologiei ca știință autonomă.
8.	Analizați comparativ ramurile aplicative ale psihologiei.
9.	Estimați importanţa psihologiei contemporane şi locul ei în sistemul ştiinţific.
10.	Explicați tențințele și controversele în psihologie.

Sarcini pentru lucrul individual:

1. Proiect multimedia: *Etapele de dezvoltare a psihologiei ca știință.*

Formați un grup de maxim 4 persoane pentru a crea o prezentare multimedia (ppt, videoclipuri, link-uri internet etc.) despre istoricul dezvoltării psihologiei ca știință.

2. Position paper: *Psihologia este o știință sau o artă?*

Pornind de la diverse reflecții ale tendințelor actuale ale psihologiei și locul ei în sistemul de științe, consultați literatura de

specialitate și argumentați (maximum 2 pagini) poziția față de controversele psihologiei.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. CALANCEA, V. *Psihologia generală. Suport de curs.* Chișinău: Moldpres AIS, 2010. 227 p. ISBN 978-975-4076-7-0
2. COSMOVICI, A. *Psihologie generală*. Iaşi: Polirom, 1996. 256 p. ISBN 979-973-9248-27-2
3. GOLU, M. *Bazele psihologiei generale*. Ediția a II-a. București: Editura Universitară, 2005. 718 p. ISBN: 978-973-7787-25-0
4. GOLU, M. *Fundamentele psihologiei.* București: România de Mâine, 2007. 825 p. ISBN 978-973-725-857-1
5. MALIM, T., BIRCH, A., WADELEY, A. *Perspective în psihologie*. București: Editura Tehnică, 1999. 240 p. ISBN 973-31-1399-9
6. MÂNZAT, I. *Istoria psihologiei universale*. București: Univers Enciclopedic, 2012. 1056 p. ISBN 978-606-8358-34-5
7. NICOLA, G. *Istoria psihologiei universale*. București: Romania de Mâine, 2004. 212 p. ISBN 973-725-116-4
8. PAROT, F., RICHELLE, M. *Introducere în psihologie: Istoric şi metode*. București: Humanitas, 2006. 376 p. ISBN 973-50-1155-7
9. POTÂNG, A., PRAVIȚCHI, G., TARNOVSCHI, A., RACU, J. et al. *Psihologie Generală. Suport de curs.* Chișinău: CEP USM, 2013. 269 p. ISBN 978-9975-71-444-0
10. SAVCA, L. *Psihologie*. Chișinău: Lumina, 2005. 192 p. ISBN 9975-65-227-1
11. ZLATE, M. *Introducere în psihologie*. Iași: Polirom, 2000. 413 p. ISBN 973-683-412-3
12. СТОЛЯРЕНКО, Л.Д. *Основы психологии*. Ростов-на-Дону: Феникс, 2003. 576 с. ISBN 5-222-00484-8

Capitolul III.
OBIECTUL DE STUDIU AL PSIHOLOGIEI

Unităţi de conţinut:

1. Viaţa psihică interioară ca obiect al psihologiei
2. Comportamentul ca obiect al psihologiei
3. Activitatea ca obiect al psihologiei
4. Omul concret ca obiect al psihologiei

Finalităţile capitolului:

După studierea acestui capitol veţi fi capabili:

- să cunoaşteţi postulatele conceptuale ale perspectivelor de abordare a obiectului psihologiei;
- să distingeţi viaţa psihică interioară, comportamentul, activitatea şi omul ca obiect al psihologiei;
- să stabiliţi diferenţa dintre comportament şi conduită;
- să comparaţi şi să descrieţi caracteristicile vieţii psihice interioare cu cele ale comportamentului.

Concepte-cheie: *perspectivă de abordare, postulate conceptuale, viaţă psihică interioară, introspecţie, structuralism, funcţionalism, behaviorism, conduită, comportament, activitate, orientare umanistă etc.*

După desprinderea de filosofie (1879), în psihologie a început procesul sistematic de meditaţie şi reflexie asupra obiectului său de studiu. În prima perioadă, circumscrierea şi definirea acestui obiect au rămas tributare tradiţiei filosofice care considera viaţa psihică drept o entitate subiectivă internă şi o asimila integral cu conştiinţa.

Aşadar, psihologia şi-a inaugurat statutul de ştiinţă independent fixându-şi ca obiect de studiu exclusiv *sfera conştiinţei*. Modul de definire şi interpretare a acesteia a oscilat între substanţialism – conştiinţa fiind considerată un conglomerat de funcţii şi procese particulare, având o existenţă *de sine stătătoare* (orientarea asociaţionistă în variantele lui

W.Wundt şi Ed.Titchner) – şi epifenomenalism spiritualist, conştiinţa descriindu-se ca o lume subiectivă pură şi independentă, de natură spirituală, ermetic închisă în sine, fără nicio legătură cauzală cu lumea externă şi accesibilă numai pe calea introspecţiei.

Întrucât o asemenea înţelegere limita drastic posibilitatea utilizării metodelor obiective de cercetare, începând cu cea de-a doua decadă a secolului XX problema obiectului psihologiei devine din nou teren de dispută şi controversă. Existenţa numeroaselor teorii, concepţii, şcoli şi orientări psihologice şi-a pus amprenta şi asupra formulării obiectului de studiu al psihologiei, fiecare punând accentul pe un postulat al său conceptual. Aşadar, putem deosebi câteva ***perspective de abordare a obiectului psihologiei***:

1. Viaţa psihică interioară ca obiect al psihologiei

Este cea mai răspândită modalitate de concepere a obiectului psihologiei, apărută şi promovată mai ales în perioada de început a psihologiei. Ea a îmbrăcat forma concepţiei şi metodei *introspecţiei*. Introspecţioniştii W.Wundt, E.Titchner, J.Dewey, J.Angell pun în centrul psihologiei studierea fenomenelor conştiente, de aceea introspecţia s-a mai numit şi psihologia conştiinţei, iar obiectul de studiu al psihologiei este viaţa conştientă oriunde s-ar manifesta ea. Originea introspecţionismului este laboratorul de psihologie înfiinţat de W.Wundt (psiholog german, 1832-1920) în 1879 la Leipzig (Germania) în cadrul primului institut de psihologie din lume.

Subiecţilor li se solicita să-şi descrie procesele mentale din momentul în care au sesizat că au trăit o anumită experienţă obiectuală (contactul cu o floare trebuia descris în termenii senzaţiilor provocate de floare – culoare, formă etc). Wundt considera că se pot aborda experimental numai procesele psihice elementare: senzaţii, percepţii, timp de reacţie, emotivitate elementară. De aceea, obiectul de studiu al introspecţionismului (structuralismului, de fapt) era constituit din toate reacţiile psihice ale persoanei: ce spune, ce acţiuni desfăşoară, ce expresii are, trăirile interne fiind exprimate verbal, prin descrieri (Cosmovici, 1996).

Din perspectiva introspecţiei, psihicul este conceput ca un cerc de fenomene ce îşi au izvorul în ele însele fără nicio legătură determinativă cu exteriorul. Psihicul este o lume aparte, interioară, formată din trăiri exclusiv subiective; el este izolat de lumea externă şi există numai în măsura în care se reflectă în conştiinţă, existenţa lui fiind redusă la trăirea lui; psihicul este o realitate primară, nemijlocită, el constituie o „lume închisă în sine".

Introspecţia a fost vehement criticată de către numeroşi psihologi şi filosofi. Aşadar, rămânând o abordare închisă, introspecţia nu putea constitui pentru multă vreme obiectul psihologiei, deoarece practica, necesităţile practice dictau altceva.

2. Comportamentul ca obiect al psihologiei

Un contraargument pentru introspecţionişti şi un argument pentru comportamentalişti servesc cercetările efectuate în zoopsihologie. Deci, animalele nu dispun de conştiinţă, dar este necesar de a investiga comportamentul lor.

Astfel, psihologia va fi definită ca ştiinţă care trebuie să se ocupe exclusiv cu studiul comportamentului pe baza schemei cauzalităţii univoce S (stimul) – R (reacţie). Comportamentul, considerat de John Watson (psiholog american, 1859-1947), adeptul behaviorismului, ca noul obiect de studiu al psihologiei, este ansamblul de răspunsuri ajustate stimulilor care îl declanşează. În definiţia lui Watson comportamentul este un „ansamblu de reacţii obiectiv observabile pe care un organism echipat cu sistem nervos le execută ca răspuns la stimulările mediului obiectiv observabile", deci orice comportament poate fi descris în termeni de „stimuli şi răspunsuri" sau de „excitaţie şi reacţie". În categoria stimulilor Watson încadrează orice modificare a mediului extern sau a organismului – de la modificarea ţesuturilor la privarea de hrană sau de dreptul de a desfăşura o activitate, iar în categoria răspunsurilor – orice acţiune, de la îndepărtarea de o lumină la construirea unei case sau redactarea unei cărţi. Astfel că, în esenţă, viaţa psihică ajunge să

fie redusă la 3 categorii de comportamente: viscerale (cele prin care sunt exteriorizate emoţiile); motorii (cele prin care se realizează marile mişcări) şi laringeale (cele care exprimă limbajul).

Schema S (stimul) – R (reacţie), în opinia lui Watson, permitea să se asigure integral satisfacerea cerinţelor obiectivităţii şi predictibilităţii. Obiectivitatea era satisfăcută prin simplul fapt că reacţiile comportamentale – motorii şi verbomotorii – pot fi nemijlocit observate şi înregistrate şi, totodată, posedă proprietăţi măsurabile şi cuantificabile (intensitate, latenţă, durată, viteză, direcţie etc.). Cea de a doua cerinţă era satisfăcută prin postularea legăturii cauzale între stimul şi reacţie: a) fiind dat un anumit stimul (S), se poate prevedea cu precizie ce reacţie (R) va provoca şi b) observând o reacţie (R), putem identifica cu uşurinţă stimulul care a determinat-o.

Psihologia este deci în întregime studiul relației dintre S (stimul) și R (reacţie). Scopul ei este de a prevedea stimulul cunoscând reacţia, şi invers, cunoscând stimulul pentru a prevedea reacţia.

3. Activitatea ca obiect al psihologiei

Deoarece cele două orientări anterioare absolutizau fie interioritatea psihică a individului, aspectele ei invizibile, greu de depistat, fie comportamentul – modul de exteriorizare a psihicului, ele au generat o altă abordare care le ia în seamă pe ambele – psihologia conduitei.

Conduitele nu sunt date ascunse în conştiinţă (cum credea introspecţionismul), dar nici imprimate din afară (behaviorismul), ci sunt învăţate ca urmare a relaţiilor de interacţiune dintre organismul uman, specific programat şi ambianţa naturală şi socială.

Cei doi promotori ai psihologiei conduitei, P.Janet şi D.Lagache, încearcă să operaţionalizeze conceptul de conduită nu doar în scopul de a explica psihicul, ci şi în scopul de a identifica modalităţi de intervenţie asupra lui.

Pierre Janet (psiholog francez, 1859-1947) considera că „psihologia este nu alceva decât ştiinţa acţiunii umane” sau, mai exact,

„studiul omului în relaţie cu universul şi mai ales în relaţiile sale cu ceilalţi oameni". El introduce în psihologie conceptul de conduită care este totalitatea manifestărilor vizibile, orientate în afară.

Conduita nu se reduce la reacţiile motorice şi secretorii ale organismului (ca la behaviorişti), ci angajează întreaga personalitate a omului aflată în interdependenţă cu mediul. Ea nu depinde numai de stimulare, ci şi de reglarea externă, dar şi de starea internă prin care se reflectă exteriorul. Spre deosebire de comportament, care ţine mai mult de biologic, conduita ţine de aspectul social.

Prin activitate se înţelege totalitatea manifestărilor de conduită exterioară sau mintală care duc la rezultate adaptative. Prin activitate omul produce modificări în condiţiile externe, în propriile stări, în relaţiile cu mediul. În activitate omul îşi realizează ideile, îşi satisface aspiraţiile, se adaptează, îşi formulează idealuri. Activitatea este considerată drept cauză dar şi ca efect al dezvoltării biopsihosociale a omului.

4. Omul concret ca obiect al psihologiei

Cu trecerea timpului începe să se conştientizeze faptul că nu funcţiile psihice în general trebuie să constituie obiectul de studiu al psihologiei, ci funcţiile psihice ale omului concret; nu activitatea la modul impersonal, ci activitatea personală şi personalizată a omului. Reorientarea către om, către uman capătă din ce în ce mai mult teren în psihologie; astfel, se constituie o nouă orientare numită *psihologia umanistă*, iniţiată în 1950 de către A.Maslow şi C.Rogers, în America. În centrul acestei psihologii este pus omul şi problematica sa umană, viaţa sa personală şi relaţională. Deci, omul este „individual şi unic" şi acesta trebuie să devină obiectul psihologiei.

Pentru C.Rogers, obiectul psihologiei este Sinele unic şi individual al omului. Acesta face ca omul să nu fie un sclav sau o maşină, ci o persoană capabilă să se construiască, să devină, până la deplina autorealizare. Omul nu este o fiinţă dirijabilă din exterior, ci o fiinţă proactivă care îşi alege liber propiile căi de valorificare a

propiului potenţial: „Omul nu are caracteristicile unei maşini, el nu este pur şi simplu o fiinţă sub controlul instinctelor inconştiente, ci este o persoană aflată în procesul creării de sine... Omul tinde să devina el însuşi, nu o păpuşă, nu un sclav, nu o maşină, ci sinele său individual și unic”.

G.W. Allport (1981) afirmă că psihologia nu trebuie să studieze un om artificial, ci omul real compus din structuri unice şi concrete: „Psihologia nu trebuie să se mulţumească cu studierea unui om artificial, ci trebuie să explice omul real”.

Psihologia a avut traiectoria evolutivă cea mai complexă şi contradictorie. În nici o altă ştiinţă particulară nu s-a întâmplat să se conjuge, în acelaşi timp, divergenţe şi opoziţii antagonice atât în ceea ce priveşte definirea obiectului de studiu, cât şi formularea bazelor metodologice generale, a paradigmei de abordare-interpretare a fenomenelor.

Activităţi de învăţare

1.	Explicați postulatele conceptuale ale obiectului de studiu al psihologiei.
2.	Prin ce argumente puteți evidenția rolul vieții psihice interioare a personalității?
3.	Prin ce aspecte determinăm legătura cauzală dintre stimul și reacție?
4.	Care este diferența dintre comportament și conduită?
5.	Care este esența abordării omului concret ca obiect al psihologiei?
6.	Analizați comparativ caracteristicile vieții psihice interioare cu cele ale comportamentului manifestat.
7.	Argumentați ideile adepților behaviorismului în evidențierea comportamentului ca obiect de studiu al psihologiei.

8.	Argumentați importanța introducerii în psihologie a conceptului de conduită ca totalitate a manifestărilor vizibile, orientate în afară.
9.	Estimați importanța psihologiei umaniste ce are în vizor omul și problematica sa umană, viața sa personală și relațională.
10.	Identificați limitele și valențele perspectivelor de abordare a obiectului psihologiei.

Sarcini pentru lucrul individual:

Analizați un articol de specialitate referitor la *perspectivele de abordare a obiectului de studiu al psihologiei.*

Resurse Web.

1. http://psihologie.key.md/
2. https://up.ise.md/
3. https://psihologie.upsc.md/
4. https://www.psih.uaic.ro/revpsihsoc/

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. GOLU, M. *Bazele psihologiei generale*. Ediția a II-a. București: Editura Universitară, 2005. 718 p. ISBN: 978-973-7787-25-0
2. GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*. București: România de Mâine, 2007. 825 p. ISBN 978-973-725-857-1
3. POPESCU-NEVEANU, P. *Dicţionar de psihologie*. București: Albatros, 1978. 783 p.
4. ZLATE, M. *Introducere în psihologie*. Iași: Polirom, 2000. 413 p. ISBN 973-683-412-3

CAPITOLUL IV.
NATURA PSIHICULUI UMAN

Unităţi de conţinut:

1. Definiţia noţiunii de psihic
2. Psihicul ca obiect de cercetare al psihologiei
3. Caracteristici fundamentale ale psihicului
4. Manifestări neobişnuite ale psihicului

Finalităţile capitolului

După studierea acestui capitol veţi fi capabili:

- să definiți noţiunea de psihic;
- să determinați esenţa psihicului ca obiect de cercetare în psihologie;
- să exemplificați caracteristicile fundamentale ale psihicului;
- să argumentați complexitatea noţiunii de psihic;
- să stabiliți relaţia dintre psihic şi creier;
- să cunoașteți manifestările neobişnuite ale psihicului.

Concepte-cheie: *psihic, natură contradictorie, caracteristici fundamentale, formă a vieţii de relaţie, funcţie a creierului, condiţionare şi determinare socioistorică şi socioculturală, reproducere a realităţii naturale, fenomene parapsihologice.*

Încă de foarte timpuriu s-a conştientizat polivalenţa extraordinară a psihicului, în general, şi a celui uman, în special, poziţia excepţională, statutul de excepţie al fenomenelor psihice şi al corelatelor lor comportamentale în rândul celorlalte fenomene existente în univers. La ora actuală se consideră chiar că în universul cunoscut nu există fenomene mai complexe decât cele psihice. Mărturie în acest sens stau concepţiile contradictorii care au fost elaborate asupra psihicului, disputele aprige care au avut loc între religie, mitologie, filosofie şi ştiinţă referitoare la specificul fenomenelor psihice.

1. Definiţia noţiunii de psihic

Plecând de la definiţia etimologică a psihologiei (*psyche* – suflet, *logos* – ştiinţă), potrivit căreia psihologia este ştiinţa sufletului, se ridică întrebarea: „Ce este psihicul şi care este natura acestuia?".

Pentru a da răspuns la această întrebare trebuie să plecăm de la concepţiile contradictorii, de la disputele aprige care au avut loc între religie, mitologie, filosofie şi ştiinţă referitor la specificul fenomenelor psihice. Psihicul era când suflu, spirit divin, ceva nevăzut, intangibil, fluid, localizat doar temporar în om, când materie propriu-zisă.

Democrit (460-370 î.H) considera că tot ce există în realitate este constituit din atomi de natură materială, deci şi psihicul. Atomii psihicului se deosebesc însă de atomii tuturor obiectelor şi fenomenelor tocmai prin forma lor, ei fiind sferici, sfera întruchipând perfecţiunea.

Luând în considerare cele patru caracteristici ale psihicului, acesta poate fi definit ca: *„O expresie a vieţii de relaţie, un fenomen inseparabil legat de structurile materiale, o re-producere în subiectiv a realităţii naturale obiective, un produs al condiţionărilor şi determinărilor socioistorice şi socioculturale"*.

Psihicul este imagine, formă şi ca atare intră în lanţul cauzal al reacţiilor umane. Cu alte

cuvinte, psihicul este informaţie. Ceea ce este programul (soft) pentru un calculator este psihicul

pentru creier, pentru organism. Spre deosebire de calculatoarele create de om, creierul este un calculator ce se autoprogramează mereu în funcţie de experienţă.

După A.Cosmovici (1990), psihicul ar fi forma pe care o îmbracă succesiunea proceselor nervoase din creier.

Psihicul este un sistem de orientare şi reflectare propriu animalelor superioare şi omului. Psihicul are un rol activ, transformator.

Psihicul este produs al adapătării şi al activităţii, precum şi al funcţiei sistemului nervos. Instrumentarul său constituie totalitatea fenomenelor şi proceselor, prin care se realizează formele cele mai complexe (psihice) de orientare şi reflectare şi care pot fi cognitive,

afective şi voliţionale. Aceste fenomene, de natură ideală, subiectivă, diferenţiate de fenomenele materiale, obiectuale, sunt denumite *fenomene psihice*.

Sistemul psihic uman este un sistem energetic-informaţional de o complexitate supremă, prezentând cele mai înalte şi perfecţionate mecanisme de autoorganizare şi autoreglaj, fiind dotat cu dispozitive selective şi cu modalităţi proprii de determinare, face parte din macrosistemele fizic, biologic, sociocultural.

Sistemul psihic uman este un ansamblu de funcţii şi procese psihice senzoriale, cognitive şi reglatorii ce se află în interacţiune şi sunt dispuse ierarhic, însuşi sistemul activând cu toate componentele sale simultan. Din această complexă interacţiune sistematică face parte conştiinţa, subconştientul şi inconştientul.

2. Psihicul ca obiect de cercetare al psihologiei

În definirea psihicului, psihologia contemporană utilizează raportarea la:

- *lumea externă* – psihicul poate fi definit ca reflectare subiectivă, de natură ideală, a obiectelor şi fenomenelor externe, a relaţiilor dintre acestea şi semnificaţiile lor pentru noi. El reprezintă o modalitate particulară de realizare şi manifestare a informaţiei la nivelul organismelor animale care posedă sistem nervos;
- *substratul material* – psihicul este o funcţie a sistemului nervos, a creierului şi va depinde nemijlocit de gradul de dezvoltare şi organizare a acestuia;
- *factorul timp* – pune în evidenţă natura dinamic-evolutivă a psihicului. Astfel, se pot delimita trei etape esenţiale:
  1) etapa ascendentă (de la naştere până la vârsta de 20-25 ani);
  2) etapa optimului funcţional (25-65 ani);
  3) etapa regresivă (după vârsta de 65 de ani);
- *stările de necesitate şi sarcinile de adaptare la mediu* ne arată rolul instrumental, reglator al psihicului şi baza obiectivă a apariţiei lui în procesul evoluţiei biologice.

Dezvoltarea psihicului poate fi considerată şi în ordine filogenetică, cea mai cunoscută delimitare a etapelor evoluţiei de ansamblu a psihicului fiind datorată lui A.N. Leontiev (psiholog rus, 1936-2004), care distinge 4 faze:

1. *Stadiul psihicului senzorial elementar*, caracterizat prin aceea că animalul reacţionează în raport cu o proprietate din mediul ambiant, predominând reacţiile înnăscute;

2. *Stadiul psihicului perceptiv*, la nivelul căruia se poate vorbi de sesizarea caracteristicilor obiectelor în integritatea lor şi nu doar a unor aspecte senzoriale izolate;

3. *Stadiul intelectului*, al gândirii senzorio-motorii, care se poate pune în evidenţă la maimuţele antropoide, caracterizat prin numărul relativ redus de încercări pentru rezolvarea unei probleme, urmate de apariţia soluţiei pe neaşteptate.

4. *Stadiul psihicului conştient* reprezintă ultima treaptă de evoluţie a psihicului specifică omului.

Referitor la natura contradictorie a psihicului, menționăm că acesta poate fi întâlnit sub mai multe „perechi" de polarităţi semnificative:

1. Psihicul este *obiectiv şi subiectiv*: obiectiv din punct de vedere existenţial şi subiectiv din punctul de vedere al cunoaşterii (fiecare individ implicându-se în cunoaştere prin însuşirile şi particularităţile ce-i sunt proprii);

2. Psihicul este *material şi ideal*: este material prin originea lui, având la bază activitatea materială a creierului; este ideal prin natura lui, fiind saturat de un conţinut de imagini dobândite în procesul cunoaşterii;

3. Psihicul apare în calitate de *proces*, dar şi de *produs*: desfăşurarea procesuală vizează succesiunea transformărilor produse în subiectul purtător al psihicului; produsul reprezintă un concentrat al caracteristicilor cantitative şi calitative ale efectului final ce se obţine în urma interacţiunii subiectului cu obiectul;

4. Psihicul este întâlnit atât în stare *latentă*, cât şi în stare *manifestă*: complexitatea provine din faptul că nu întotdeauna starea

latentă (virtuală) coincide cu starea manifestă (reală): una gândim, una spunem şi alta facem;

5. Psihicul dispune de *desfăşurări normale,* dar şi de *desfăşurări surprinzătoare, patologice* (vise, halucinaţii, stări emoţionale şi ideatice bizare). Complexitatea psihicului provine din imposibilitatea (uneori) trasării unei linii de demarcaţie între normal şi patologic;

6. Psihicul este atât *determinat,* cât și *determinant* – este produs al împrejurărilor (influenţat de factori naturali şi sociali), dar este şi producător de împrejurări (dispune de iniţiative şi acţiuni determinative);

7. Psihicul este *dat*, dar şi *liber*: prin psihic oamenii sunt încorsetaţi de deprinderi, stereotipii şi automatizări ce capătă cu trecerea timpului un caracter rigid, şi tot prin psihic oamenii îşi propagă forţa de inteligenţă şi acţiune, de experienţă şi voinţă. La om, psihicul conduce şi instrumentează viaţa, mijloceşte depăşirea naturii prin cultură.

La toate aceste ipostaze diferite, sub care apare psihicul, se adaugă încă un element ce-i subliniază şi mai pregnant complexitatea, şi anume – relaţia dintre spirit şi corp, psihic şi creier.

3. Caracteristici fundamentale ale psihicului

Pentru a defini psihicul trebuie să recurgem la o definiţie „**tip caracterizare**” care îşi propune să inventarieze principalele note definitorii ale psihicului, apoi să le sintetizeze într-o formă concisă. Dar, pentru a ajunge la descoperirea notelor definitorii ale psihicului trebuie să-l raportăm la un criteriu exterior lui însuşi, în vederea surprinderii propriei identităţi:

- dacă raportăm psihicul la ceea ce se numeşte conexiune universală a lucrurilor, el apare ca fiind o ***formă sau o expresie a vieţii de relaţie***;
- dacă raportăm psihicul la materie, el va apărea ca ***funcţie a materiei superior organizate (creierul);***

Psihicul este considerat un produs, un rezultat al funcţionării creierului, un fenomen inseparabil de structurile materiale, cuantice şi energetice. Psihicul provine din materie, dar nu se identifică cu ea. Caracteristicile care au venit în sprijinul relaţiei dintre psihic şi creier au demonstrat că odată cu modificarea anatomo-fiziologicului – distrugerea sau înlăturarea diferitelor zone ale creierului (prin metoda ablaţiilor şi extirpărilor), secţionarea unor segmente ale sistemului nervos central (prin metoda rezecţiilor), stimularea directă a creierului cu curent electric – se modifică şi psihocomportamentalul. Astfel de metode nu au putut fi folosite pe om, cercetările fiind efectuate pe animale, dar pentru a demonstra relaţia dintre psihic şi creier s-a recurs la aşa-numitele „experimente invocate". La om nu se pot distruge sau extirpa anumite zone ale creierului, dar asemenea fenomene pot apărea în mod natural în urma unor accidente sau traume cerebrale. De exemplu, dacă este afectată zona posterioară a lobului frontal stâng, va apărea o tulburare a capacităţii de vorbire (afazie motorie expresivă), iar dacă zona afectată se află în lobul occipital, vor apărea tulburări de vedere. De asemenea, anumite *focare patologice* ale creierului (leziuni, tumori) se asociază cu tulburarea activităţii psihice.

Argumente solide în sprijinul relaţiei dintre psihic şi creier au fost aduse şi de *chimia cerebrală* şi *modificarea metabolismului creierului*. Creşterea secreţiei de noradrenalină afectează echilibrul emoţional şi slăbeşte controlul voluntar al comportamentului. Dar şi introducerea în corp a unor substanţe psihoactivatoare (alcoolul, drogurile etc.) poate modifica chimismul cerebral, prin intoxicaţii grave, care pot duce chiar la abolirea psihicului. Referitor la modificarea metabolismului creierului, este bine cunoscut faptul că reducerea aportului de oxigen (anoxia) sau a celui de glucoză (hipoglicemia) se soldează cu diferite tipuri de tulburări ale dinamismului psihic (oboseală, slăbirea concentrării atenţiei, stare de disconfort, agitaţie psihomotorie, incoerenţă în gândire, crize de pierdere a conştiinţei etc.). Aspectele menţionate mai sus se referă doar la situaţiile speciale, dar în cazul omului normal, sănătos, relaţia dintre psihic şi creier s-a pus în evidenţă prin studiul proceselor nervoase superioare (excitaţia şi inhibiţia) şi al legilor de funcţionare

a acestora. În condiţiile modificării stării funcţionale a acestor procese vom asista şi la modificarea tabloului vieţii psihice.

- dacă raportăm psihicul la realitatea înconjurătoare naturală, el va apărea ca ***re-producere în subiectiv a realităţii obiective;***

Reflectarea psihică este ideală (psihicul este impalpabil), activă (produce atât schimbarea obiectului reflectat, cât şi a subiectului ce reflectă), subiectivă (ţine de interioritatea subiectului, filtrează, asimilează, selectează informaţia în funcţie de stările sale).

Reflectarea psihică se individualizează în funcţie de: conţinut, formă, mecanisme şi funcţii. Conţinutul reflectării subiective este obiectiv, de natură informaţională. Individul asimilează informaţiile şi produce modelul intern al lumii externe. Unele procese psihice au un conţinut informaţional simplu, altele – un conţinut informaţional complex (percepţie-gândire). Forma reflectorie este ideal-subiectivă, ireductibilă la obiectul concret şi condiţionată de caracteristicile organizării structural-dinamice proprii individului, se diversifică de la un proces la altul: la unele este imaginea, la altele conceptul şi la altele trăirea. Mecanismele reflectării psihice reprezintă un ansamblu de operaţii, procedee şi procese de extragere, prelucrare, stocare, transformare, integrare şi utilizare a informaţiei. Sunt de natură neuro-fiziologică (reflexe, stereotipuri dinamice, excitaţia, inhibiţia), de natură psihologică (deprinderi, învăţarea). Funcţiile reflectării psihice sunt de semnalizare (informare, orientare), de analiză, comparare, clasificare şi evaluare a semnalelor (răspunsuri), de integrare (asamblare, sinteză, corelare).

Psihicul nu are capacitatea doar de a reproduce realitatea (de a o oglindi), ci şi de a o crea, adică de a oferi la ieşire mai multă informaţie decât la intrare, ceea ce exprimă şi mai clar natura psihicului.

- dacă raportăm psihicul la realitatea socială, el va apărea ca fiind ***condiţionat şi determinat socioistoric şi sociocultural.*** Cultura exercită puternice influenţe asupra personalităţii în formare: 1) influenţe ce derivă din comportamentul modelat cultural al altora faţă de copil, care încep să acţioneze încă din

momentul naşterii; 2) influenţe care derivă din observarea sau învăţarea sistemică de către individ a modelelor de comportament caracteristice societăţii sale.

Influenţa factorilor socioculturali asupra psihicului a fost evidenţiată prin două tipuri de studii: surprinderea specificului uman al unor funcţii psihice comune pentru om şi animal, surprinderea variaţiilor socioculturale ale funcţiilor psihice. Aceste studii au demonstrat că fenomenele psihice sunt inegal influenţate social: cele primare, comune omului şi animalului, sunt doar condiţionate social, cele superioare sunt determinate social-istoric (Zlate, 2000). De exemplu, la copiii crescuţi de animale capacităţile senzoriale s-au dezvoltat calitativ în afara influenţelor sociale, în schimb gândirea şi limbajul nu s-au dezvoltat.

Din cele menţionate se desprind ca definitorii pentru psihicul uman următoarele caracteristici:

- psihicul este un model informaţional intern al lumii externe cu rol adaptativ specific;
- apariţia lui se înscrie ca un moment de apogeu pe scara evoluţiei animale;
- psihicul se supune legii generale a dezvoltării, modificându-şi de-a lungul timpului (istoric şi individual) organizarea şi funcţiile;
- esenţa psihicului, care nu posedă nicio proprietate substanţială (greutate, volum, densitate, gust, miros etc.), rămâne de natură ideală, nonsubstanţială; el este o entitate de ordin relaţional, comunicaţional, informaţional.

4. Manifestări neobişnuite ale psihicului

M.Zlate afirmă că, pe lângă fenomenele psihice curente, obișnuite, commune, în sfera de cercetare a psihologiei au intrat și unele manifestări ale psihicului mai puțin obișnuite, total diferite de cele considerate ca fiind comune, cum ar fi: clarviziunea, telepatia, precogniția, retrocogniția etc. Ele sunt denumite sub diferiți termeni.

Unii autori le numesc parapsihologice. Termenul „parapsihologie” a fost introdus de Dessoir în 1889 pentru a defini disciplina care urma să le studieze, fenomenele parapsihologice nefiind încadrabile în contextul normal al vieții psihice a individului. Unii autori le plasează în rândul fenomenelor pseudoștiințifice, alții preferă termenul „fenomene PSI”, lansat în 1942 de Thouless și Wiesner pentru a defini capacitatea psihicului uman de a realiza exosomatic procese de percepție extrasenzorială. Sunt și autori care din nevoia de a se referi și la alte fenomene ce au loc la nivel biologic (cum ar fi fenomenele de biocomunicație simplă sau chiar unele fenomene psihice în cadrul cărora psihicul sau conștiința intervin la nivelul factorilor asociativi ce determină manifestarea unor evenimente și fenomene potențiale) preferă termenul „fenomene exotice”. Indiferent cum sunt denumite, fenomenele parapsihologice se referă la achiziția de informații la nivelul conștiinței, ocolindu-se însă canalele senzoriale obișnuite. J.B. Rhine în lucrarea sa *„Parapsihologia: știința de frontieră a psihicului”* (1957, 1962, 1972), scrisă în colaborare cu J.G. Pratt, clasifică fenomenele parapsihologice în două mari categorii: cele ale percepției extrasenzoriale și cele psihokinetice. La rândul lor, primele cuprind unele fenomene, cum ar fi: telepatia, clarviziunea, precogniția, retrocogniția.

În literatura de specialitate sunt descrise și alte manifestări „ciudate” ale psihicului, cum ar fi: *radiestezia* (detectarea a „ceva” anume, de exemplu: detectarea existenței apei, metalelor, petrolului cu ajutorul unei baghete ținute deasupra resursei respective); *paradiagnoza* (capacitatea unui subiect lipsit total de noțiuni medicale elementare de a diagnostica o afecțiune, cauza sa, tratamentul fără a consulta pacientul și fără a deține date despre starea lui); *psihometria* (stimularea capacităților subiectului astfel încât se creează senzația că acesta ia parte la evenimentele evocate; cei care dețin o asemenea capacitate pot aduce contribuții remarcabile la descoperirea unor cazuri de furt, dispariție sau crimă).

Activități de învățare

1.	Definiți noțiunea de psihic.
2.	Determinați esenţa psihicului ca obiect de cercetare în psihologie.
3.	Identificați caracteristicile fundamentale ale psihicului.
4.	Argumentați complexitatea noţiunii de psihic.
5.	Care sunt argumentele ce demonstrează că psihicul este inseparabil de creier?
6.	Descrieți etapele evoluției psihicului în ordine filogenetică după A.Leontiev.
7.	Elaborați un tabel în care să descrieți succint caracteristicile fundamentale ale psihicului.
8.	Includeți într-o schemă polaritățile sub care poate fi întâlnit psihicul.
9.	Analizați manifestările neobişnuite ale psihicului.
10.	Estimați importanța studierii naturii complexe a psihicului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. COSMOVICI, A. *Psihologie generală*. Iaşi: Polirom, 1996. 256 p. ISBN 979-973-9248-27-2
2. GOLU, M. *Bazele psihologiei generale*. Ediția a II-a. București: Editura Universitară, 2005. 718 p. ISBN: 978-973-7787-25-0
3. GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*. București: România de Mâine, 2007. 825 p. ISBN 978-973-725-857-1
4. POPESCU-NEVEANU, P., ZLATE, M., CREŢU, T. *Psihologie: manual pentru clasa a X-a, şcoli normale şi licee*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1999. 190 p. ISBN 973-30-1246-7
5. SAVCA, L. *Psihologie*. Chișinău: Lumina, 2005. 192 p. ISBN 9975-65-227-1
6. ZLATE, M. *Introducere în psihologie*. Iași: Polirom, 2000. 413 p. ISBN 973-683-412-3

CAPITOLUL V.
STRUCTURA PSIHICULUI UMAN

Unităţi de conţinut:

1. Conştiinţa ca ipostază a psihicului. Funcţiile conştiinţei
2. Subconştientul. Caracteristicile şi rolul subconştientului
3. Inconştientul. Natura şi rolul inconştientului

Finalităţile capitolului

După studierea acestui capitol veţi fi capabili:

- să cunoaşteţi care este structura psihicului uman;
- să identificaţi componentele psihicului: conştientul, subconştientul, inconştientul;
- să analizați funcțiile conștiinței;
- să descrieţi conştiinţa implicită şi conştiinţa reflexivă;
- să cunoașteți reprezentarea grafică a unor modele de structurare a psihicului;
- să diferenţiați conştientul de inconştient;
- să stabiliți caracteristicile şi rolul subconştientului;
- să determinați rolul inconștientului ca ipostază a psihicului.

Concepte-cheie: *sistem psihic, psihic conştient, psihic subconştient, psihic inconştient, conştiinţă implicită, conştiinţă reflexivă, conştiinţă de sine, Sinele, Supraeul, Eul etc.*

Încă de foarte timpuriu s-a conştientizat polivalenţa extraordinară a psihicului, în general, şi a celui uman, în special, poziţia excepţională, statutul de excepţie al fenomenelor psihice şi al corelatelor lor comportamentale în rândul celorlalte fenomene existente în univers.

Psihicul este un sistem de reflectare care îi asigură omului adaptarea la condiţiile mediului, prin conduite care depind atât de schimările de mediu, cât şi de condiţiile interne specifice individului respectiv.

Prin psihicul său omul cunoaşte, acţionează şi se conduce după valori morale. El se manifestă prin **procese psihice** (gândire, memorie, imaginaţie etc.), prin **stări psihice** (conştiente sau inconştiente, dispoziţie bună sau proastă etc.) şi prin **însuşiri psihice** (stări temperamentale, trăsături de caracter, aptitudini etc.).

Psihicul nu este omogen, uniform, nediferenţiat, linear; dimpotrivă, el există şi se manifestă în forme variate. Uneori este mai clar, mai lucid, alteori mai tulbure, mai obscur; în anumite situaţii ne dăm seama de noi înşine, de trăirile noastre, în altele nu. Cu ale cuvinte, psihicul cunoaşte o mare diferenţiere şi neuniformitate existenţială şi funcţională. El există şi se manifestă în ipostaza de psihic conştient, de psihic subconştient şi de psihic inconştient.

1. Conştiinţa ca ipostază a psihicului. Funcţiile conştiinţei

Conştiinţa se situează în zona superioară a sistemului psihic uman şi are o organizare optimă de tip logic şi raţional. În activitatea psiho-comportamentală conştiinţa ocupă un loc dominat şi îndeplineşte un rol conducător. Nivelul conştient reprezintă forma supremă de organizare psihică prin care se realizează integrarea activ-subiectivă a tuturor fenomenelor psihice şi care face posibilă raportarea continuă a individului la mediu.

După cum arată etimologia cuvântului – *con-ştiinţă, con-science, so-znanie* – actul conştient constituie un raport informaţional care este mijlocit prin cunoştinţe prealabile, de care subiectul deja dispune.

Funcţiile pe care le îndeplineşte conştiinţa sunt următoarele*: a) funcţia de semnificare sau cunoaştere, b) funcţia de orientare spre scop, c) funcţia anticipativ-predictivă, d) funcţia de autoreglaj voluntar, e) funcţia creativă.*

M.Golu afirmă că structural conştiinţa poate fi definită ca un nivel specific, calitativ superior al organizării psihice, caracterizat printr-o emergenţă integrativă ireductibilă şi atingând coeficientul de complexitate cel mai înalt la om. Din punct de vedere genetic,

structura conştientă are un caracter dobândit, evoluează istoric, pe măsura dezvoltării funcţiilor rezolutiv-integrative ale creierului şi a diversificării, sub aspect cantitativ şi calitativ, a mediului sociocultural, şi se elaborează, individual, în ontogeneză. Este subsistemul cel mai deschis la schimbare şi evoluţie al psihicului uman. Formarea şi integrarea în plan psihologic sunt mijlocite şi susţinute de principiul verbalizării, care postulează rolul de factor potenţator, reglator şi optimizator al limbajului articulat în dezvoltarea psihică generală a omului.

Oricât de riguroasă ar fi o definiţie, ea nu va putea exprima niciodată întreaga bogăţie de aspecte, trăsături şi funcţii particulare pe care le presupune nivelul conştient al sistemului psihic uman. De aceea, în practica psihologică devine indispensabil recursul la indicatorii comportamentali, la conţinutul şi formele principale de activitate care caracterizează omul ca subiect, ca personalitate.

În acest sens identificăm ***indicatori comportamentali pentru evaluarea existenţei şi funcţionalităţii conştientului la om:***

a) Starea de veghe (vigilenţa).

b) Prezenţa de sine. Acesta este un indicator complex, incluzând, din punct de vedere experimental, mai multe „elemente” şi „verigi”:

✓ *identitatea Eului*, concretizată în răspunsuri corecte la următoarele întrebări: „cum te cheamă?”; „ce vârstă ai?”; „ce sex eşti?”; „anul, luna şi ziua naşterii?”; „ce profesie ai?”; „eşti căsătorit?”; „ai făcut armata?”; „când ai terminat şcoala, facultatea?”;

✓ *orientarea în propria persoană*, care se apreciază după corectitudinea răspunsurilor la întrebări şi solicitări de genul: „ce culoare au ochii tăi?”; „ce culoare are părul tău?”; „ce formă are faţa ta?”; „ce înălţime ai?”; „care este mâna, piciorul, ochiul drept, respectiv, stâng?”;

✓ *orientarea în timp,* pe care o evaluăm prin întrebări de genul: „ce zi a săptămânii este astăzi, dar ieri, dar mâine?”; „în ce lună suntem?”; „în ce dată suntem?”; „în ce anotimp?”; „ce vine după iarnă?” etc.;

✓ *orientarea în spaţiu*, testabilă prin întrebări de tipul: „unde este Apusul?”; „unde este Miază-Noapte?”; „unde este Sudul?”; „cum ajungi de acasă la serviciu, la şcoală etc.?”; „ce înseamnă la stânga, la dreapta, înapoi, înainte?”; „în ce localitate ai domiciliul?” etc.;

✓ *pregnanţa traiectoriei biografice* – poate fi evaluată după capacitatea de reamintire a cât mai multor evenimente din viaţă.

c) Orientarea relaţională interpersonală – este un indicator comportamental esenţial al prezenţei şi funcţionării normale a conştientului. Îl putem determina şi evalua după răspunsurile pe care subiectul le dă la întrebări de genul: „cine sunt părinţii tăi?”, „ai fraţi, surori – câţi, câte?”, „al câtelea copil eşti la părinţi?”, „ce este pentru tine fratele mamei tale?”, „dar sora tatălui tău?”, „ce eşti cu copiii sorei mamei tale?”, „ce înseamnă să fii prieten cu cineva?”, „ce înseamnă să doreşti binele cuiva?”, „ce înseamnă să fii în relaţie de duşmănie cu cineva?” etc.

d) Orizontul informaţional – este un indicator care defineşte statutul de model cognitiv intern al lumii externe. A fi conştient înseamnă a şti ceva despre altceva. Conştiinţa mai poate fi definită, din acest punct de vedere, ca un sistem închegat de cunoştinţe elaborate şi asimilate în cursul dezvoltării ontogenetice, prin intermediul limbajului (cuvântului). Astfel, volumul cunoştinţelor active despre obiectele şi fenomenele naturii şi societăţii condiţionează gradul de organizare, în plan cognitiv, a nivelului conştient al sistemului psihic uman. (Exemple de întrebări: „ce este acesta, ce sunt acestea?”, „ce ştii despre cutare lucru sau eveniment?”, „ce proprietăţi posedă obiectul X sau Y ?”, „cum se poate defini obiectul, evenimentul, fenomenul X?”).

e) Capacitatea rezolutivă – este un indicator esenţial pentru evaluarea nivelului funcţional al structurilor cognitive ale conştiinţei. Ea se manifestă într-o gamă foarte întinsă de situaţii, care reclamă stabilirea unor relaţii logice între elemente, între datele experienţei anterioare, precum şi efectuarea unor operaţii (transformări) asupra

informaţiei în vederea obţinerii unei soluţii, a unui rezultat, conform cu anumite criterii şi cerinţe date.

f) Orizontul motivaţional – raportul dintre forţa motivelor primare, care îşi au sursa în natura biologică a omului, şi forţa celor secundare, care îşi au originea în modul de existenţă sociocultural al său. În plan comportamental, acest raport va determina dominantele în sfera preocupărilor şi activităţilor cotidiene şi, corespunzător, tipul axiologic de personalitate – egoist-mercantil, pentru care sensul vieţii va consta în asigurarea confortului material, a bunului trai ca scop în sine, sau altruist-spiritual, pentru care sensul existenţei constă în punerea propriilor capacităţi în slujba aşteptărilor şi nevoilor celorlalţi şi în satisfacerea nevoilor spirituale – de cunoaştere, estetice, etice, religioase etc.

Pe de altă parte, orizontul motivaţional cuprinde şi proiectarea personalităţii în viitor, prin intermediul unor structuri psihice specifice, constituite la nivelul conştientului, ca, de pildă: dorinţele, aspiraţiile şi idealurile.

Din acest punct de vedere, putem spune că organizarea conştientă va fi cu atât mai bine elaborată şi mai eficientă, cu cât ea va realiza structuri proiective mai puternice, mai bine circumscrise şi mai direct întemeiate pe principiul posibilităţii şi realităţii (stabilirea unei corelaţii adaptative între dorinţe, aspiraţii şi idealuri, pe de o parte, şi capacităţile proprii, pe de altă parte).

g) Autoguvernarea-autoorganizarea – exprimă una dintre cele mai importante funcţii ale conştiinţei, funcţia de comandă-control asupra întregii dinamici a relaţiei omului cu lumea externă şi cu sine însuşi (autoraportarea sau autorelaţionarea).

h) Planificarea acţiunii şi stabilitatea scopului – reprezintă un indicator extrem de important pentru analiza stării şi funcţionării nivelului conştient.

Planificarea este una dintre funcţiile adaptativ-instrumentale esenţiale ale conştiinţei, ea constând în: a) înregistrarea şi analiza stării de necesitate sau a motivului şi stabilirea gradului său de importanţă

şi urgenţă (în funcţie de rezultatul acestei operaţii, motivul este acceptat şi menţinut sau respins – amânat sau pur şi simplu reprimat); b) elaborarea şi formularea scopului, ce anume trebuie făcut, întreprins pentru satisfacerea motivului – dobândirea obiectului şi efectuarea aşa-numitului comportament de finalizare a satisfacerii motivului dat; c) căutarea, identificarea şi adoptarea mijloacelor (instrumentaţiei) corespunzătoare dobândirii şi luării în stăpânire a obiectului de satisfacere a stării de necesitate şi atingerii scopului; d) prevederea şi evaluarea consecinţelor posibile ale acţiunii, atât pentru subiect, cât şi pentru alţii (nerealizarea acestei verigi favorizează adesea efectuarea unor acţiuni cu consecinţe negative ce vor fi ulterior regretate); e) analiza şi evaluarea critică finală a rezultatelor şi efectelor acţiunii şi desprinderea, pe această bază a ceea ce, în limbaj cotidian, numim învăţăminte sau informaţie inversă corectoare.

i) Modul de interacţiune şi coordonare a conştiinţei de sine şi a conştiinţei lumii obiective – este un indicator al organizării şi integrării generale a conştientului individual. O trăsătură distinctivă a conştiinţei constă în disocierea şi opunerea activă a propriului Eu lumii externe şi în structurarea schemei comportamentului pe corelarea modelului informaţional al propriului Eu („conştiinţa de sine") cu modelul informațional al lumii externe („conştiinţa lumii obiective"). Primul include într-un sistem unitar datele, cunoştinţele pe care subiectul le dobândeşte despre sine – despre componenta bioconstituţională şi despre cea psihică (ansamblul capacităţilor, aptitudinilor, vrerilor, aspiraţiilor şi idealurilor), precum şi autoestimarea (care poate fi realistă, exagerată în hiper – supraestimare, sau în hipo – subestimare).

Andrei Cosmovici afirmă că există două feluri de conştiinţă: una *implicită, primitivă* (caracteristică animalelor superioare şi care este doar o conştiinţă de ceva) şi alta *reflexivă, conştiinţa de sine* (specifică numai omului şi care constă în conştiinţa clară a unui Eu responsabil de acţiunile sale).

2. Subconştientul. Caracteristicile şi rolul subconştientului

Sub nivelul conştiinţei se situează o altă zonă a sistemului psihic uman, şi anume – subconştientul. În subconştient intră memoria potenţială şi ansamblul deprinderilor şi operaţiilor de care subiectul dispune. Sunt acte automatizate şi stocuri de informaţie sau cunoştinţe acumulate. Acestea constitue o rezervă pentru activitatea conştientă. Subconştientul are o organizare sistematică, apropiată de cea a conştiinţei cu care se află în raporturi foarte apropiate. Real, subconştientul, numit şi preconştient, deserveşte permanent conştiinţa prin activarea şi actualizarea informaţiilor, operaţiilor şi deprinderilor necesare integrărilor de conştiinţă. Totodată, subconştientul este sediul expresiilor emoţionale de tip neurovegetativ: paloare şi înroşirea feţei, tremuratul vocii etc.

M.Zlate (psiholog român) afirmă că subconştientul nu este doar un rezervor, un păstrător al actelor de conştiinţă, ci are propriile lui mecanisme cu ajutorul cărora prelucrează şi restructurează informaţia.

Importanţa subconştientului nu o putem nicicum subestima, fiind greu de imaginat existenţa psihică normală a omului fără prezenţa şi funcţionalitatea lui.

În primul rând, el asigură continuitatea în timp a Eului şi permite conştiinţei să realizeze integrarea sub semnul identităţii de sine a trecutului, prezentului şi viitorului. Ştim că în cazurile amneziilor totale – anterograde sau retrograde – identitatea de sine este puternic alterată, relaţionarea subiectului cu lumea fiind profund perturbată.

În al doilea rând, subconştientul dă sens adaptativ învăţării, permiţând stocarea informaţiei şi experienţei pentru uzul ulterior. În desfăşurarea oricărui proces conştient, chiar dacă el este „provocat” şi se raportează la un obiect sau la o situaţie externă concretă, subconştientul se conectează în mod necondiţionat la experienţa anterioară, atât în forma operaţiilor (sau transformărilor), cât şi în cea a modelelor informaţionale-imagistice sau conceptuale.

În al treilea rând, subconştientul asigură consistenţa internă a conştiinţei, durabilitatea ei în timp; în afara aportului său, conştiinţa s-ar reduce la o simplă succesiune a clipelor, a conţinuturilor senzaţiilor şi percepţiilor imediate, devenind imposibile funcţiile ei de planificare şi proiectivă. Deşi, fireşte, menţinerea în stare optimă a cadrelor de referinţă ale conştiinţei reclamă permanenta comunicare senzorială (izolarea senzorială pe o durată mai mare de 5-6 zile produce perturbări serioase în dinamica internă a conştiinţei), subconştientul este indispensabil pentru desfăşurarea unei activităţi mintale conştiente „independente", adică în absenţa influenţei directe a obiectelor sau fenomenelor externe.

3. Inconştientul. Natura şi rolul inconştientului

La polul opus conştiinţei, în zonele de profunzime ale sistemului psihic uman se situează inconştientul.

Referiri la existenţa unor fenomene psihice inconştiente găsim încă în sec. XVII, la Leibniz, care vorbea despre existenţa „percepţiilor mici", care se produc sub pragul de conştientizare şi pot influenţa mersul percepţiei şi gândirii conştiente. Mai târziu, Maine de Biran (1766-1824) transformă noţiunea de „percepţii mici" în cea de „percepţii obscure", întrucât despre conţinutul lor subiectul nu poate să relateze nimic în mod direct. La rândul său, G.Fechner (1801-1887), studiind relaţia dintre intensitatea stimulului şi intensitatea sau claritatea senzaţiei, introduce termenul „senzaţii subliminale", care ca atare nu reuşesc să se individualizeze în câmpul conştiinţei, dar influenţează prin potenţare sau diminuare (inducţia negativă) pe cele conştientizabile în momentul dat.

Helmholtz (1897) va merge şi mai departe, susţinând existenţa unor raţionamente inconştiente şi explicând cu ajutorul lor fenomenul insight – găsirea instantanee a soluţiei la o problemă.

În timp ce conştiinţa se orientează, predominant, asupra realităţii obective, inconştientul sau psihismul bazal se concentrează asupra propriei fiinţe pe care o exprimă nemijlocit în tot ce are ea ca

porniri instinctuale, pulsiuni, trebuinţe, stări afective, vise, gânduri ascunse etc. Toate procesele psihice au o parte ce se desfăşoară în subterana inconştientului. Sunt acele acte psihice pe care nu le controlăm conştient, întrucât se manifestă spontan şi neintenţionat.

La sfârşitul sec. al XIX-lea S.Freud (medic neuropsihiatru vienez, 1856-1939) a descoperit metoda de investigare a proceselor inconştiente pe care a numit-o *psihanaliză.* El consideră că viaţa noastră psihică rezidă în mişcarea conştient-inconştient şi tot ceea ce era atribuit întâmplării (lapsusul, uitări de nume etc.) are o puternică motivaţie inconştientă. Freud a demonstrat că visele din timpul somnului reprezintă manifestări caracteristice şi autonome, specifice inconştientului. Meritul principal al lui Freud rezidă în aceea că a reuşit să spargă tiparele şi zidul prejudecăţilor, în interiorul căruia se cantonase psihologia vremii, demonstrând necesitatea includerii în psihicul uman a inconştientului, ca o componentă bazală şi esenţială pentru dinamica personalităţii şi comportamentului cotidian.

În evaluarea şi stabilirea rolului inconştientului în determinarea comportamentului şi activităţii personalităţii umane, Freud a îmbrăţişat linia filosofică a iraţionalismului.

Astfel, el va conferi inconştientului rolul esenţial în structura „aparatului psihic", pe seama elementelor şi forţelor lui fiind pusă întreaga gamă a manifestărilor şi activităţilor omului, inclusiv a celor de creaţie.

Natura şi rolul funcţional al inconştientului. Deşi părea că natura inconştientului este exclusiv afectiv-motivaţională şi exprimă doar potenţialul energetic-vectorial al personalităţii, cercetările mai recente au adus o corecţie importantă acestei opinii, demonstrând şi existenţa unei componente cognitiv-ideatice. Astăzi este larg acceptată ideea că fluxul informaţiilor recepţionat din afară este procesat nu doar la nivel conştient, ci şi inconştient. Se confirmă astfel ipoteza emisă în sec. XIX de către Helmholtz cu privire la existenţa raţionamentelor inconştiente.

Rolul inconştientului a fost, de asemenea, mult controversat, iniţial existând două poziţii opuse, antagonice: una susţinută de Freud şi şcoala sa, care absolutiza rolul funcţional al inconştientului,

considerându-l factor determinant al conduitei şi sursa internă majoră a impulsurilor energetice ale dezvoltării personalităţii, şi cealaltă, afirmată de adversarii psihanalizei, îndeosebi de reprezentanţii introspecţionismului, care negau orice rol pozitiv al inconştientului, considerându-l cauza tuturor relelor şi manifestărilor agresiv-criminale ale omului.

În prezent, opoziţia menţionată s-a estompat, poziţiile antagonice fiind înlocuite cu una realist-moderată, care atribuie inconştientului atât un rol pozitiv, cât şi unul negativ.

Rolul pozitiv poate fi concretizat şi detaliat astfel:

a) păstrează şi monitorizează ansamblul trebuinţelor biologice şi fiziologice şi impune activarea comportamentelor specifice de satisfacere;

b) asigură un anumit mod de procesare a informaţiilor şi realizează „combinaţii subliminale", cu rol adaptativ-instrumental, pe care le preia conştiinţa în cadrul activităţilor rezolutive şi de creaţie (intuiţia, inspiraţia);

c) asigură pregătirea şi susţinerea activităţii gândirii şi a spontaneităţii inteligenţei;

d) prin anumite manifestări ale sale – vise, reverii – îndeplineşte o funcţie catartică, de detensionare afectivă şi de eliberare;

e) este principalul generator al experienţelor transpersonale – embrionare şi fetale, ancestrale, colective, rasiale;

f) asigură continuitatea noastră psihică în timpul somnului, al hipnozei şi al transelor, când controlul conştiinţei este abolit.

Rolul negativ al inconştientului se evidenţiază în faptul că:

a) generează stările de afect care împing la acţiuni şi comportamente cu caracter destructiv;

b) este sediul instinctului agresivităţii pe care-l poate exacerba şi transforma într-o trăsătură stabilă de personalitate;

c) se implică adesea în mod perturbator în fluxul gândirii şi al activităţii, predispunându-ne la erori.

Trebuie subliniat faptul că între conştient şi inconştient nu există o ruptură, ci o strânsă interacţiune, chiar dacă nu toate informaţiile din inconştient trec în sfera conştiinţei.

Sistemul psihic uman reprezintă o structură complexă, este un ansamblu de funcţii şi procese psihice senzoriale, cognitive şi reglatorii care se află în interacţiune şi sunt dispuse ierarhic, însuşi sistemul activând cu toate componentele lui simultan. Acest sistem rezultat progresiv din autoorganizare este menit să realizeze interacţiunile dintre individ şi lume în scopul unei mai bune adaptări la condiţiile externe.

Activităţi de învăţare

1.	Definiți noțiunea de sistem psihic uman.
2.	Analizați structura sistemului psihic uman.
3.	Analizați funcțiile conștiinței.
4.	Descrieţi conştiinţa implicită şi conştiinţa reflexivă.
5.	Stabiliți caracteristicile şi rolul subconştientului.
6.	Analizați comparativ conştientul și inconştientul.
7.	Determinați rolul inconștientului ca ipostază a psihicului.
8.	Comentați afirmația „Psihicul este un sistem hipercomplex și autoreglabil”.
9.	Argumentați ideea potrivit căreia informațiile din subconștient constituie o rezervă pentru activitatea conștientă.
10.	Estimați importanța actelor psihice inconștiente în explicarea unor fenomene psihice conștiente.

Sarcini pentru lucrul individual:

1. Elaborați un eseu cu tema *„Psihicul este un sistem complex și autoreglabil”.*

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. ATKINSON, R. I., ATKINSON, R.C., SMITH, E.E., BEM, D.J. *Introducere în psihologie*. Ediţia a XI-a. Bucureşti: Editura Tehnică, 2002. 1099 p. ISBN 973-31-1398-0
2. BIBERI, I. *Visul şi structurile subconştientului*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1970. 270 p.
3. COSMOVICI, A. *Psihologie generală*. Iaşi: Polirom, 1996. 256 p. ISBN 979-973-9248-27-2
4. EY, H. *Conştiinţa*. București: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983. 424 p.
5. GOLU, M. *Bazele psihologiei generale*. Ediția a II-a. București: Editura Universitară, 2005. 718 p. ISBN: 978-973-7787-25-0
6. GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*. București: România de Mâine, 2007. 825 p. ISBN 978-973-725-857-1
7. POPESCU-NEVEANU, P., ZLATE, M., CREȚU, T. *Psihologie: manual pentru clasa a X-a, școli normale și licee*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1999.190 p. ISBN 973-30-1246-7
8. ZAMFIRESCU, V.D. *Filosofia inconştientului*. Ed. a 3-a, definitivă. București: Trei, 2009. 541 p. ISBN 978-973-707-264-1
9. ZLATE, M. *Introducere în psihologie*. Iași: Polirom, 2000. 413 p. ISBN 973-683-412-3

Capitolul VI.
PRINCIPII DE ABORDARE A FENOMENELOR PSIHICE

Unităţi de conţinut:

1. Principiul determinismului (extern)
2. Principiul relaționării neuropsihice sau principiul reflexului
3. Principiul reflectării şi modelării informaționale
4. Principiul acțiunii şi al unității conştiință-activitate
5. Principiul genetic şi al istorismului
6. Principiul sistemicității

Finalităţile capitolului:

După studierea acestui capitol veţi fi capabili:

- să determinați esenţa principiilor de abordare a fenomenelor psihice;
- să explicați cauzalitatea în cadrul principiului determinismului;
- să argumentați importanţa dezvoltării în viaţa psihică a individului;
- să cunoașteți postulatele principiului genetic;
- să explicați structura sistemică a psihicului.

Concepte-cheie: *principiu de abordare, fenomene psihice, lege, cauzalitate, finalitate, succesiune de procese, evoluţia proceselor psihice, sistem dinamic, sistem hipercomplex, elemente, interacţiune, accesibilitate etc.*

În funcție de natura obiectului de studiu, orice știință elaborează propriile metode de cercetare care au în spatele lor niște norme, puncte de vedere principale ce le guvernează anumite principii de cercetare. Cunoaşterea psihologică ştiințifică şi demersurile metodologice de acest tip se supun unor principii derivate din cadrul cunoaşterii

ştiinţifice generale. Obiectivul lor este de a asigura coordonatele de referinţă ale analizei şi interpretării ştiinţifice a fenomenelor concrete.

M.Golu identifică următoarele principii ale psihologiei ca ştiinţă: a) principiul determinismului (extern); b) principiul relaţionării neuro-psihice sau principiul reflexului; c) principiul reflectării şi modelării informaţionale; d) principiul acţiunii şi al unităţii conştiinţă-activitate; e) principiul genetic şi al istorismului; f) principiul sistemicităţii.

1. Principiul determinismului (extern) impune obligativitatea analizei şi explicării psihicului pe baza unor condiţii şi cauze reale obiective. El este în strânsă legătură cu postulatul determinismului cauzal şi cu postulatul obiectivismului din realismul ştiinţific. Condiţiile şi cauzele pe care le vizează acest principiu se referă în principal la acţiunea stimulilor de diferite modalităţi şi grade de complexitate asupra organelor de simţ. La nivelul psihicul vorbim de un determinism mijlocit, adică orice acţiune a unui stimul extern se reflectă şi se modifică în stările şi condiţiile interne ale subiectului. Ca urmare, relaţia dintre stimulul extern (S) şi reacţia de răspuns (R) nu este de tip cauzal univoc, ci de tip probabilist. Acest fapt înseamnă că un stimul extern nu conduce cu necesitate şi invariabil la producerea unui singur răspuns, iar dacă totuşi se întâplă, atunci o face doar cu o anumită probabilitate, de cele mai multe ori necunoscută. În funcţie de condiţiile şi starea mijlocitoare – adică de starea individuală psihică – există posibilitatea ca subiectul să aibă o reacţie absolut specifică şi personală. Aşadar, conduitele şi viaţă psihică sunt considerate ca aparţinând unui determinism complex multivariat, denumit *determinism statistic*. Totodată, se consideră că principalii factori determinativi externi pentru psihicul şi comportamentul uman sunt factorii socioculturali, principiul determinismului luând forma specifică a principiului condiţionării socialistorice şi culturale. Aceasta înseamnă că psihicul uman propriu-zis poate exista şi se poate forma numai în cazul existenţei unui mediu social.

2. Principiul relaţionării neuropsihice consideră că psihicul este definit ca funcție a sistemului nervos, a creierului. Acest principiu este consecința directă a postulatului monismului fizic. Astfel, se consideră că mecanismul producerii oricărui proces psihic este de natură reflexă, fiind mediat de procese fiziologice nervoase (excitație, inhibiție, modulări ale amplitudinii şi frecvenței influxului nervos etc.). Acest principiu susține totodată că la nivelul creierului nu se generează percepții, idei, trăiri emoționale, atitudini etc. în virtutea structurii sale celulare interne, ci numai prin recepționarea, prelucrarea şi interpretarea stimulilor din afara sa. Din principiul relaționării neuro-psihice derivă principiul unității dialectice a psihologicului şi fiziologicului, care susține că niciun proces psihic nu se poate realiza fără un anumit ansamblu de transformări şi fenomene neurofiziologice specifice. Astfel, din punct de vedere genetic şi cronologic, fiziologicul precede şi condiționează psihologicul, dar acesta posedă caracteristici calitative proprii, care sunt ireductibile la fiziologic, neputând fi explicate doar pe această bază. Astfel, atributele de subiectiv şi de ideal sunt aplicabile numai proceselor psihice, nu şi celor fiziologice, care aparțin fenomenelor substanțial-energetice obiective. Pe măsură însă ce psihicul individual se dezvoltă şi se consolidează, el devine relativ autonom față de baza fiziologică inițială – consideră adepții psihologiei realist ştiințifice – şi astfel devine capabil să influențeze nivelul fiziologic şi somatic subiacent. Astfel, se pot explica o serie de tulburări psihosomatice precum şi o parte din mecansimele şi efectele psihoterapeutice.

3. Principiul reflectării şi modelării informaţionale stă la baza înțelegerii naturii existențiale sau a statutului ontologic al psihicului, fiind traducerea psihologică a epifenomenalismului. Acest principiu încearcă să răspundă la întrebarea „în ce formă sau modalitate există psihicul?”. Se consideră astfel că psihicul există, pe de o parte, ca o formă particulară de reflectare subiectivă şi ideală (nonsubstanțială) şi, pe de altă parte, ca informație. Astfel, percepțiile,

reprezentările, noțiunile sunt modele informaționale interne ale lucrurilor, fenomenelor şi situațiilor obiective externe, iar faptul că psihicul are o astfel de natură reflectorie-informațională este argumentat prin necesitatea de adaptare a individului la un mediu existențial mai complex, căpătând astfel un rol reglator, optimizator, organizator. Ca şi informația, psihicul exprimă şi ne dă măsura gradului de organizare la nivelul sistemelor animale şi umane.

4. Principiul acțiunii şi al unității conştiință-activitate ne obligă să recunoaştem interdependența legică dintre planul comportamental extern şi planul subiectiv intern. Spre exemplu, se consideră că prima formă de manifestare a psihicului în ontogeneză o constituie acțiunea directă a copilului cu obiectele şi lucrurile din jurul său. Treptat, prin interiorizare treptată, stadială, schemele de organizare şi desfăşurare a acțiunilor externe – de descompunere, de comparare (măsurare), de grupare, de asamblare etc. – devin matrici ale structurării operațiilor mentale, care dobândesc autonomie completă, putându-se desfăşura fără apelarea la suport obiectual sau imagistic, de-abia în jurul vârstei de 14 ani. Pe măsură ce se formează şi se consolidează, structurile interne ale psihicului încep să acționeze şi să regleze în plan extern, îndeplinind rolul individului de factor modelator şi acțional asupra realității obiective.

5. Principiul genetic şi al istorismului susține că psihicul nu este un dat sau un fapt predeterminat şi imuabil, el devenind şi evoluând de-a lungul existenței individuale. Traiectoria dinamicii psihicului în plan individual tinde să se suprapună cu traiectoria dinamicii organismului, punând în evidență trei mari segmente: segmentul ascendent antientropic, în interiorul căruia au loc procesele de dezvoltare, consolidare, maturizare, segmentul optimumului funcțional, în cadrul căruia toate componentele sistemului se mențin la valori ridicate şi segmentul descendent entropic, în cadrul căruia se acumulează efectele entropice, de regresie şi dezorganizare.

6. Principiul sistemicității a fost introdus în psihologie de către adepții orientărilor cibernetico-sistemice, fiind acceptat mai degrabă ca principiu organizator şi coagulant al vieții psihice. Astfel, se consideră că psihicul nu trebuie privit ca o sumă aritmetică de elemente în sine independente, ci ca un sistem ale cărui componente se află într-o relație de interdependență, condiționându-se şi influențându-se reciproc. Acest fapt determină şi apariția unor calități supraordonate elementelor, care deşi nu aparțin niciunui element singular, imprimă un anumit stil şi influențează funcționarea de ansamblu a sistemului psihic, iar cu timpul în orice proces psihic particular imprimându-se pecetea acestui stil specific de funcționare, similar unei matrici generative. O astfel de abordare sistemică se opune abordării asociaționiste bazate pe principiul descompunerii şi recompunerii elementelor atomare.

Se menționează că psihicul este un sistem hipercomplex, sistemul fiind un ansamblu de elemente a căror interacțiune duce la apariția unor proprietăți specifice, pe care nu le posedă părțile constitutive ale ansamblului. Acestea sunt de mai multe feluri: *închise,* care nu au cu alte sisteme decât relații energetice, schimb energetic și *deschise,* care caracterizează ființele vii, ele realizează cu ambianța nu doar transfer de energie, ci și schimb de informații, substanțe.

Psihicul este un sistem deschis, în acest caz aspectul informațional fiind cel hotărâtor. Totodată, este un sistem dinamic, în permanentă transformare. Psihicul formează un sistem complex având un mare număr de elemente, fiecare dintre ele fiind la rândul său sisteme: sistemul perceptiv, sistemul conceptual ș.a.

Psihicul este un sistem autoreglabil, adică se adaptează la condițiile din exterior, fie la factorii fizici, sociali sau psihici.

Activităţi de învăţare

1.	Determinați esenţa principiilor de abordare a fenomenelor psihice.
2.	Explicați cauzalitatea în cadrul principiului determinismului.
3.	Argumentați importanţa dezvoltării în viaţa psihică a individului.
4.	Identificați postulatele principiului genetic.
5.	Explicați structura sistemică a psihicului.
6.	Analizați principiul relaționării neuropsihice.
7.	Descrieți principiul reflectării și modelării informaționale.
8.	Explicați esența principiului acțiunii și al unității conștiință-activitate.
9.	Elaborați un tabel în care să descrieți succint fiecare principiu de abordare a fenomenelor psihice.
10.	Estimați importanța studierii principiilor de abordare a fenomenelor psihice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. GOLU, M. *Bazele psihologiei generale*. Ediția a II-a. București: Editura Universitară, 2005. 718 p. ISBN: 978-973-7787-25-0
2. GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*. București: România de Mâine, 2007. 825 p. ISBN 978-973-725-857-1

Capitolul VII.
LEGE ŞI EXPLICAȚIE ÎN PSIHOLOGIE

Unităţi de conţinut:

1. Specificul legilor psihologice
2. Exemple de legi în psihologie
3. Explicația în psihologie
4. Tipuri şi niveluri de explicaţie
5. Specificul și clasificarea teoriilor psihologice

Finalităţile capitolului:

După studierea acestui capitol veţi fi capabili:

- să identificați specificul legilor psihologice;
- să comparați noţiunile de interpretare şi explicaţie;
- să clasificați conform unor criterii tipurile şi nivelurile de explicaţii;
- să determinați importanţa explicaţiei în psihologie;
- să cunoașteți clasificarea teoriilor psihologice;
- să explicați esenţa teoriilor psihologice;
- să argumentați necesitatea modelelor explicative în psihologie.

Concepte-cheie: *legi psihologice, explicaţie, înţelegere, interpretare, niveluri de explicaţie, modele explicative, teorii psihologice etc.*

Ca în orice știință, în psihologie este necesar să se găsească și să se demonstreze ansamblul de legi proprii activității psihice și comportamentului. În domeniul științelor naturii, relațiile necesare și esențiale, cum este aceea de cauză – efect, se impun cu evidență și constituie partea cea mai importantă a obiectului de studiu. În științele sociale și umane uneori legile sunt contestate pentru că nu pot fi reduse la modelul de bază al cauzalității și pentru că acțiunea lor este mai relativă. Relativitatea legilor nu înseamnă absența lor, ci, dimpotrivă, este legată de numărul mare al relațiilor necesare, de multitudinea și

varietatea factorilor determinativi ce intervin în unul și același fenomen psihic.

Având în vedere caracterul interdisciplinar al psihologiei, menționăm o serie de legi mixte, cum sunt cele psihofizice, psihobiochimice, psihofiziologice, psihopedagogice, psihosociale, psiholingvistice.

1. Specificul legilor psihologice

Legile psihologiei sunt legi probabiliste, legi în care un fenomen numit „cauză" duce numai cu o anumită probabilitate la obținerea altui fenomen numit „efect". Nu este exclus ca aceeași cauză să ducă la apariția mai multor efecte. Situația inversă este la fel de valabilă: cauze diverse generează unul și același efect.

În psihologie legile au nu doar un caracter probabilistic, ci și static, ele neverificându-se pe fiecare membru component al unei colectivități date, ci pe majoritatea membrilor ei.

Dacă aplicăm un test de memorie pentru verificarea uneia dintre legitățile acestui proces psihic, nu ne putem aștepta ca această legitate să se confirme în cazul fiecărui individ dintr-o mulțime dată, ci doar pe majoritatea persoanelor testate.

Se așteaptă să se găsească în psihologie numai legi de tip cauzal. Acest lucru este imposibil, deoarece alături de cauzalitatea simplă și lineară există alte forme de cauzalitate, mult mai complexe, cum ar fi: cauzalitatea multiplă, cauzalitatea retroactivă, cauzalitatea inferioară, cauzalitatea superioară.

În psihologie, unde avem de-a face cu ființa vie a omului, înzestrat cu capacitatea de autoorganizare și autoreglare, sunt prezente legi teleologice sau finaliste care privesc efectul voluntar și scopul.

Psihologul fracncez M.Pradines (1874-1958) a evidențiat existența a trei tipuri de legi:

1) legi de funcționare a fenomenelor psihice;

2) legi de compoziție, organizare sau structură;

3) legi de dezvoltare.

Specificul legilor psihologiei provine nu doar din specificitatea obiectului cercetat, ci dintr-un anume mod de funcționare a lor. Acționând concomitent, întretăindu-se unele cu altele, ele își relativitează efectele sau și le restructurează total. Așadar, în psihologie, dat fiind faptul că legile fenomenelor psihice interferează, este foarte probabil ca o lege să devină condiție (facilitatoare sau perturbatoare) pentru acțiunea alteia.

2. Exemple de legi în psihologie

În pofida pozițiilor contestatare referitor la legile psihologice, psihologii au formulat numeroase și diverse legi ale fenomenelor psihice. Sunt bine cunoscute legile senzațiilor, legile generale și cele particulare (gestaltiste) ale percepției, legile memoriei, legea optimumului motivațional etc.

În acest context, devenite clasice și punct de plecare pentru studiile dedicate învățării și trebuințelor sunt legile stabilite de doi mari psihologi, unul american – Edward L.Thorndyke, altul european – Edouard Claparède.

Legile învățării (E.L. Thorndyke: 1871-1949)	*Decalogul psihologiei funcționale* (E.Claparède: 1873-1940)
1	2
• **Legea efectului** - *pozitiv* (când conexiunea este urmată de succes sau satisfacție, forța ei crește); - *negativ* (când conexiunea este urmată de eșec sau insatisfacție, forța ei scade). • **Legea exercițiului** stabilește corelația dintre intensitatea conexiunii și numărul de asociații S-R;	• **Legea trebuinței:** orice trebuință tinde să provoace reacțiile proprii pentru a o satisface. • **Legea extensiunii vieții mintale**: dezvoltarea vieții mintale este proporțională cu distanța existentă între trebuințe și mijloacele de a le satisface.

- *legea utilizării:* când se stabilește o conexiune modificabilă între o situație și un răspuns, forța acelei conexiuni este întărită, celelalte condiții fiind egale;
- *legea neutralizării:* atunci când nu se stabilește o conexiune modificabilă, forța acelei conexiuni slăbește.

- **Legi subordonate**
  - *legea răspunsurilor multiple la una și aceeași situație* exprimă căutarea prin „încercare și eroare" a răspunsului corect la situația problematică;
  - *legea „setului":* răspunsul la o situație depinde nu doar de natura situației, ci și de condiția individuală;
  - *legea activității selective* postulează posibilitatea selectării elementelor esențiale ale problemei;
  - *legea analogiei:* la o situație nouă se reacționează cu răspunsul eficient din alte situații similare;

- **Legea conștientizării**: individul devine conștient de un proces, de o relație sau de un obiect cu atât mai târziu cu cât conduita sa a implicat mai devreme și timp mai indelungat folosirea automată, inconștientă, a acestui proces, relație, obiect.
- **Legea anticipării**: orice trebuință care, prin natura ei, riscă să nu se poată satisface imediat, apare cu anticipație.
- **Legea interesului**: orice conduită este dictată de un interes.
- **Legea interesului momentan**: în fiecare moment, un organism acționează urmând linia interesului său major.
- **Legea de reproducere a asemănătorului**: orice trebuință tinde să repete conduita prin care a fost satisfăcută într-o împrejurare similară.
- **Legea tatonării:** când situația este nouă, trebuința declanșează reacții de căutare, tatonare.
- **Legea compensației**: când echilibrul tulburat nu poate fi

- *legea transferului asociativ:* situații diferite evocă unul și același răspuns; - *legea apartenenței:* pentru ca două elemente să se asocieze, trebuie să aparțină unul altuia; - *legea vivacității:* o reacție apare mai ușor la un stimul puternic decât la unul slab.	restabilit printr-o reacție adecvată, el este compensat printr-o reacție antagonistă față de deviația pe care o suscitase. • **Legea autonomiei funcționale**: în fiecare moment al dezvoltării sale, un animal constituie o unitate funcțională (capacitățile sale de reacție sunt ajustate la trebuințele sale).

Chiar dacă unele dintre aceste legi nu sunt cantitative, ci calitative, chiar dacă nu toate oferă posibilitatea previziunii, nu este mai puțin adevărat că ele reușesc să surprindă diverse relații între o gamă variată de fenomene psihice, stând la baza nenumăratelor cercetări care au fost întreprinse în domeniul învățării și al motivației.

3. Explicația în psihologie

Explicația, alături de descriere și previziune, constituie una dintre condițiile fundamentale ale existenței științei.

Descrierea joacă în psihologie același rol pe care îl are în alte științe. A descrie un fenomen psihic înseamnă a răspunde mai întâi la întrebarea „ce este?" și apoi la întrebarea „cum se desfășoară?" fenomenul respectiv.

Există două tipuri de descriere: calitative și cantitative.

1. ***Descrierile calitative*** presupun definirea operațională a conceptelor, formularea lor în termeni observabili și acționali. Alături de operaționalizarea conceptelor, de traducerea lor în indicatori, descrierile calitative presupun și categorisirea, adică regruparea fenomenelor după unul sau mai multe criterii, concomitent cu acceptarea neglijării tuturor celorlalte deosebiri.

2. ***Descrierile cantitative*** introduc relațiile cantitative între fenomenele studiate, afirmând că unele dispun într-o mai mare măsură de caracteristica avută în vedere. În acest context sunt necesare două operații: măsurarea și numărarea (atribuirea unei frecvențe diferitor categorii de obiecte).

Explicația reprezintă o treaptă superioară a cunoașterii științifice și răspunde la întrebarea „de ce?". Ea urmărește surprinderea dinamicii și interacțiunii fenomenelor psihice și a comportamentelor, formularea legilor cauzale, a ipotezelor explicative. V.Pavelcu afirmă: „Explicația răsare din integrarea faptelor într-un sistem complex de relații succesive, constante și generale. Spunem că am explicat un fenomen atunci când ne dăm seama de toate cauzele sale, de condițiile în care apare, de toți factorii de care se leagă".

Previziunea este una dintre condițiile existentiale ale științei. A prevedea înseamnă a anticipa existența sau modul de desfășurare a unui fenomen, pornind de la legile generale sau de la condițiile în care fonomenul urmează a se produce. Proba că o știință este adevarată o constituie capacitatea ei de a prevedea, și invers: o știință recunoscută ca fiind adevărată asigură posibilitatea unor previziuni corecte. Cunoașterea legii este o condiție necesară, dar nu și suficientă pentru a prevedea. Prevederea implică un oarecare grad de incertitudine, mai ales în științele socioumane, unde incertitudinea, chiar dacă este mică și chiar dacă poate fi redusă, ea nu poate fi total suprimată. Dacă nu avem niciun fel de îndoială în legătură cu ceea ce urmează să se întâmple, nu putem vorbi de previziune, ci de o activitate științifică normală. Între previziune și explicație există o strânsă interacțiune. Matalon (1994) afirma: „Singura diferență între cele două este momentul când sunt făcute: previziunea se face înaintea evenimenului, explicația după".

Previziunea nu este o simplă descriere a fenomenelor care se vor produce, ci furnizează elemente ce pot fi integrate într-o decizie. Ea ne pune în gardă în legătură cu ceea ce se poate întâmpla dacă nu intervine ceva nou. Are o mare valoare practică (ne pregătește pentru

acțiune), dar și teoretică (incită la elaborarea unor noi perspective asupra fenomenelor și evenimentelor, la considerarea situațiilor prezente doar ca momente ce pot fi depășite). Tocmai de aceea au fost elaborate o multitudine de tehnici de previziune.

4. Tipuri şi niveluri de explicaţie

Explicațiile formulate în legătură cu fenomenele psihice sunt atât de numeroase și de variate, încât clasificarea lor devine dificilă. Totuși, putem vorbi în acest context de două criterii de clasificare: filosofic și psihologic.

a) Clasificarea filosofică

Psihologia s-a desprins ca știință de sine stătătoare de filosifie, așa încât era imposibil ca o serie de modele explicative elaborate de filosofie să nu o contamineze sau să nu fie preluate de ea. Cele două domenii ale cunoașterii se întâlneau inevitabil în problema „spiritului" sau „psihicului", dar și în problema cunoașterii, cea a comportamentelor morale ale omului etc. Aproape că nu era posibil ca viziunile materialiste și spiritualiste, cele moniste și dualiste, deterministe și finaliste să nu pătrundă și în explicația vieții psihice a individului. H.Rachlin în lucrarea sa *Comportament și minte. Rădăcinile psihologiei moderne* (1994) afirmă că rădăcinile marilor orientări ale psihologiei moderne (psihologia cognitivă și behaviorismul teleologic) sunt în concepțiile lui Platon, Aristotel, Descartes. În acest sens psihologia cognitivă fiind considerată știința cauzelor eficiente, iar behaviorismul teleologic – știința cauzelor finale.

b) Tipologii psihologice

Există următoarea clasificare a explicațiilor științifice folosite în psihologie:

- Modele explicative centrate pe *natura elementelor* considerate a fi esențiale în raport cu profilul psihocomportamental al individului. Observăm din analiza obiectului psihologiei că se pune accent când pe elementele interne ale vieții psihice, când pe cele externe, comportamentale, ceea ce a permis elaborarea unor modele

mentaliste sau *comportamentaliste* privitoare la psihic. Unii autori s-au centrat pe evidențierea rolului elementelor substanțiale ale psihicului, alții – pe a rolului elementelor situaționale, ceea ce a dus la închegarea unor modele explicative *substanțialiste* sau, dimpotrivă, *situaționaliste*, mai ales în legătură cu studiul personalității. Apoi, după locul de amplasare a acestor elemente constitutive, s-au elaborat modele explicative *periferice* și *centraliste*.

- Modele explicative ce se referă la *specificul mecanismelor* implicate în realizarea procesualității psihice. Unii autori iau în considerare, în explicarea vieții psihice, elementele în sine, rupte unele de altele și mai ales desprinse de exterior; alții, dimpotrivă, le leagă unele de altele, le raportează la factorii determinanți. Asemenea modalități comportamentale ale cercetătorilor au permis conturarea modelelor explicative *izolaționiste* sau *conexioniste*. Unii explică geneza psihicului prin asocierea mai mult sau mai puțin mecanică a elementelor psihice inferioare (*asociaționismul*), alții – prin structurarea, organizarea și ierarhizarea lor complexă (*structuralismul*).

- Modele explicative ce pornesc de la *statutul* acordat unor fenomene psihice. Unele sunt concepute ca fiind înnăscute, neinfluențate de experiență, de învățare și condiționare socială, altele ca apărând în decursul timpului, formându-se și dezvoltându-se în timpul vieții individului. Primele concepții se încadrează în rândul modelelor explicative *nativiste*, celelalte – în rândul modelelor explicative *constructiviste*. Apoi, unele facultăți psihice sunt localizate precis în anumiți centri din scoarța cerebrală, altele nu, fiind explicate prin participarea întregii scoarțe sau ca urmare a intrării în funcțiune a fenomenului compensării – modele *localizaționiste* în primul caz și *antilocalizaționiste* în cel de-al doilea caz.

5. Specificul şi clasificarea teoriilor psihologice

Teoria este considerată atât punctul de plecare, cât și punctul terminus al unei științe. Există două accepțiuni ale termenului „teorie”:

a) în sens larg, teoria este nivelul superior al cunoașterii științifice prin care realitatea este reflectată generalizat;

b) în sens restrâns, teoria este ansamblul ipotezelor, legilor și conceptelor organizate într-un sistem logic coerent care descrie și explică un domeniu al cunoașterii.

Teoria pornește de la descriere, de la anumite modele explicative subordonate unor perspective de abordare general-teoretică a realității.

Orice teorie se caracterizează printr-o anumită forță teoretică. Forța teoretică a unei teorii este dată de: testabilitatea empirică, comprehensiunea scopului, gradul de formalizare, gradul de coeziune, coerența și explicitarea conceptuală. Cel mai intens a fost studiată relația dintre forța teoretică a unei teorii și precizia conceptual-lingvistică. Pe masură ce crește precizia conceptuală crește forța teoretică. Precizia conceptuală poate crește diferit în funcție de nivelul limbajului în care este formulată: obișnuit, pragmatic, descriptiv, explicativ. Limbajul obișnuit are o ambiguitate atât de mare, încât sunt necesare creșteri masive în precizia sa conceptuală pentru a se obține creșteri mici ale forței teoretice. În limbajul științific (descriptiv, explicativ) la creșteri mici ale preciziei se obțin creșteri mari ale forței explicative.

Clasificarea teoriilor s-a facut după anumite criterii:

1. *După gradul de abstractizare și generalizare* (Merton), după care s-au descris teorii generale, de rang mediu și de rang elementar. Astfel, teoria câmpului și teoria dinamicii grupului, formulate de K.Levin, sunt teorii globale, iar teoria disonanței cognitive a lui L.Festinger este o teorie de rang mediu. Teorii cu un foarte mare grad de generalitate sunt teoriile formulate de marile orientări psihologice ca introspecționismul, psihanaliza. Teoriile de rang mediu, cum este teoria formei sau gestaltului, sunt focalizate pe un singur element component al psihicului. Teoriile cu grad scăzut de generalitate se

referă la aspecte specifice ale unui proces sau funcție psihică (teoria tricromatică a lui Helmholtz pentru explicarea vederii colorate);

2. *După specificul activității explicative a cercetătorului* după care s-au diferențiat: teorii reale (focalizate pe fapte în sine) și metateorii (focalizate pe teorie).

Teoriile reale au mai fost clasificate după:

a) *stilul cognitiv al cercetătorilor:* 1. analogice, bazate pe modele teoretice; 2. descriptive (folosesc concepte limitate la termeni de observație); 3. instrumentaliste (conceptele apar în calitate de instrumente de lucru); 4. realiste (conceptele descriu realul) ;

b) *modul de construcție a unei teorii*: 1. inductive (pornesc de la particular la general); 2. deductive (pornesc de la general la particular); 3. interactive inductiv-deductive (taxonomia lui Melvin Marx);

c) *stilurile epistemice*: 1. raționalist; 2. empirism, 3. metaforism (taxonomia lui J.Royce).

J.Royce combină cele 3 scheme taxonomice și obține următoarele categorii: 1. teorii descriptive, generate inductiv și justificate epistemic prin empirism; 2. teorii analogice, generate deductiv și bazate pe epistemologia metaforică; 3. teorii realist-instrumentale, generate interactiv inductiv-deductiv, justificate epistemic prin rationalism și empirism.

Între toate aceste tipuri de teorii există o strânsă interdependență.

Activităţi de învăţare

1.	Identificați specificul legilor psihologice.
2.	Clasificați conform unor criterii tipurile şi nivelurile de explicaţii.
3.	Comparați noţiunile de interpretare şi explicaţie.
4.	Determinați importanţa explicaţiei în psihologie.
5.	Argumentați importanța previziunii în psihologie.
6.	Identificați criteriile de clasificare a teoriilor psihologice.
7.	Explicați esenţa teoriilor psihologice.

8.	Stabiliți specificul teoriilor psihologice.
9.	Includeți într-o schemă teoriile psihologice după anumite criterii.
10.	Argumentați necesitatea modelelor explicative în psihologie.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. GOLU, M. *Bazele psihologiei generale*. Ediția a II-a. București: Editura Universitară, 2005. 718 p. ISBN: 978-973-7787-25-0
2. GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*. București: România de Mâine, 2007. 825 p. ISBN 978-973-725-857-1
3. SILLAMY, N. *Dicţionar de psihologie*. București: Univers Enciclopedic, 2000. 336 p. ISBN 978-606-92159-5-1
4. ȘCHIOPU, U., coord. *Dicţionar de psihologie*. București: Humanitas, 1997. 740 p. ISBN 973-48-1027-8
5. ZLATE, M. *Introducere în psihologie*. Iași: Polirom, 2000. 413 p. ISBN 973-683-412-3

Capitolul VIII.
METODELE DE CERCETARE ÎN PSIHOLOGIE

Unităţi de conţinut:

1. Clasificarea metodelor de cercetare în psihologie
2. Metoda observaţiei
3. Metoda experimentului
4. Metoda convorbirii
5. Metoda anchetei
6. Metoda biografică
7. Metoda analizei produselor activităţii
8. Metoda testelor psihologice

Finalităţile capitolului

După studierea acestui capitol veţi fi capabili:

- să cunoașteți metodele de bază utilizate în cercetarea psihologică;
- să identificaţi criteriile de clasificare a metodelor utilizate în cercetarea psihologică;
- să identificaţi metodele de bază utilizate în cercetarea psihologică;
- să descrieţi clasificarea metodelor;
- să evidenţiaţi avantajele şi dezavantajele fiecărei metode de cercetare psihologică;
- să exemplificaţi studii clasice în care s-au utilizat metodele de cercetare psihologică;
- să stabiliţi şi argumentaţi specificul cercetării psihologice şi gradul de dificultate a acesteia.

Concepte-cheie: *metodă, cercetare psihologică, procedeu, convorbire, interviu, chestionare, anchetare, sondaj, observare, introspecţie, extrospecţie, experiment natural, experiment de laborator, test, test de inteligenţă, test de personalitate, test proiectiv, baterie de teste etc.*

Cunoaşterea psihologică este una dintre cele mai complexe forme ale cunoaşterii umane, pentru că obiectul ei se diferenţiază extrem de mult de obiectul altor forme de cunoaştere. Dacă în fizică, chimie, biologie faptul cercetat este obiectiv, material, în psihologie el este subiectiv, ideal, aparţine subiectului, este dependent de stările lui de moment, de istoria vieţii sale personale. Este mai uşor să cunoşti forma, mărimea, culoarea, asperitatea, duritatea, greutatea unui obiect fizic, decât atitudinile, sentimentele unui om, intenţiile şi motivaţiile, aspiraţiile, concepţiile şi convingerile sale. Specificul cunoaşterii psihologice provine şi din faptul că ea nu se realizează direct, ca în celelalte forme de cunoaştere, ci indirect, manifestările exterioare, comportamentele fiind considerate indicatori ai stărilor şi relaţiilor interne, subiective. Ea depinde atât de capacitatea de exteriorizare a subiectului, cât şi de cea de evaluare şi interpretare a cercetătorului. În vederea realizării cât mai adecvate a cunoaşterii psihologice, psihologia pune la dispoziţia cercetătorului un ansamblu de metode.

1. Clasificarea metodelor de cercetare în psihologie

Norbert Sillamy (psiholog şi psihanalist francez) defineşte metoda drept *mod de a acţiona, deoarece cunoaşterea psihologică nu poate progresa în absenţa utilizării unor metode de cercetare adecvate.*

Metoda (grec. *methodos* = cale, mijloc, mod de expunere) reprezintă sistemul de reguli şi principii de cunoaştere şi de transformare a realităţii obiective. Metodele au un caracter instrumental, de intervenţie, de informare, interpretare şi acţiune. Fiecare şcoală sau orientare psihologică îşi are propria sa metodologie.

Există mai multe criterii după care au fost clasificate metodele în ştiinţele umane.

Un prim criteriu ar fi cel *temporal,* J.C. Plano (1993, apud Chelcea) vorbeşte de metode longitudinale sau „viziunea în lungime” (biografia, studiul de caz etc.) şi metode transversale sau „viziunea în lăţime” (observaţia, acheta, testele etc.).

Dacă se cercetează, exemplifică autorul, performanţele academice ale unui grup de studenţi, se poate recurge la metoda longitudinală, ceea ce presupune cercetarea aceluiaşi grup pe toată durata colegiului sau facultăţii ori se poate folosi metoda transversală, ceea ce înseamnă cercetarea simultană a mai multor grupuri – câte unul pentru fiecare an de studii. Prin metoda longitudinală studiul se va termina în câţiva ani, în timp ce prin metoda transversală studiul se încheie într-un singur an.

În funcţie de *scopul* lor, metodele pot fi împărţite în:

1. metode de recoltare a informaţiilor şi metode de prelucrare şi interpretare a informaţiilor recoltate;
2. metode de investigare intensivă şi extensivă şi metode de diagnoză şi prognoză;
3. metode de cercetare şi metode aplicative (psihoeducaţionale, psihoterapeutice etc.).

Septimiu Chelcea (psiholog român) clasifică metodele în funcţie de patru criterii:

a) după *criteriul temporal* distingem între metodele *transversale* (care urmăresc descoperirea relaţiilor între laturile, aspectele, fenomenele şi procesele social-umane la un moment dat, cum ar fi, de exemplu, observaţia, ancheta sociologică etc.) şi metodele *longitudinale* (care studiază evoluţia fenomenelor în timp: biografia, studiul de caz etc.);

b) după *criteriul reactivităţii* (respectiv, al gradului de implicare a cercetătorului asupra obiectului de studiu) distingem între metodele *experimentale* (precum experimentul sociologic, experimentul psihologic), metodele *cvasiexperimentale* (ce includ ancheta, sondajul de opinie etc.) şi metodele *de observaţie* (studiul documentelor sociale);

c) după *numărul unităţilor sociale* luate în studiu distingem între metodele *statistice* ce presupun investigarea unui număr mare de unităţi sociale (ca, de exemplu, sondajul de opinie, ancheta sociologică

etc.) şi metodele *cazuistice* ce se referă la studiul integral al câtorva unităţi sau fenomene socioumane (biografia, monografia etc.);

d) după *locul ocupat în procesul ocupaţiei empirice* distingem între metodele de *culegere a informaţiilor* (cum sunt cele de înregistrare statistică, studiul de teren, anchetele), metodele de *prelucrare a informaţiilor* (metode cantitative şi metodele calitative) şi metodele de *interpretare a datelor* cercetării (metodele comparative, metodele interpretative etc.).

2. Metoda observaţiei

Observaţia, ca metodă de cercetare, constă în urmărirea *laturii stabile a personalităţii* (înălţimea, lungimea membrelor, forma şi mărimea capului) şi a *laturii dinamice a personalităţii* (reacţiile comportamentale actuale ale individului în situaţii concrete).

Conţinutul observaţiei îl constituie: *simptomatica stabilă*, adică trăsăturile bio-constituţionale ale individului şi *simptomatica labilă*, adică multitudinea comportamentelor şi conduitelor flexibile, mobile ale individului (conduita verbală, motorică, mnezică, inteligenţa, expresiile afective, atitudinale etc.).

Clasificarea diferitelor modalităţi de realizare a observaţiei se poate efectua potrivit următoarelor criterii:

1. După *modul de desfăşurare*, observaţia poate fi: **directă** (observatorul este prezent în spaţiul de acţiune al subiectului, acesta conştientizează prezenţa observatorului); **indirectă** (observatorul nu se află în spaţiul de acţiune al subiectului); cu **observator uitat, ignorat** (observatorul este prezent, însă este atât de cunoscut subiecţilor, încât este ignorat); cu **observator ascuns** (în spatele unor draperii, al unui paravan etc.).

2. După *gradul de implicare a observatorului în desfăşurarea evenimentelor*, există: **observaţie pasivă** (fără implicarea directă a observatorului în activitate); **observaţie activă, participativă** (observatorul participă la activitatea grupului).

3. După *încadrarea în timp*, există: **observaţie continuă** (efectuată pe o perioadă mai mare de timp); **observaţie secvenţială, discontinuă** (pe unităţi de timp mai mici şi la intervale diferite).

4. După *obiectivul urmărit*, există: **observaţie globală, integrală** (surprinde tabloul comportamental general) şi **observaţie selectivă, parţială** (se concentrează doar asupra unei singure conduite).

5. După *orientarea actului observaţional*, există: **autoobservaţie** (surprinderea particularităţilor propriului comportament) şi **observaţie propriu-zisă** (observarea manifestărilor comportamentale ale altor persoane).

Condiţiile unei bune observaţii sunt:

- stabilirea clară, precisă a scopului, a obiectivului urmărit;
- selectarea formelor ce vor fi utilizate, a condiţiilor şi mijloacelor necesare (cronometre, magnetofoane, aparate foto, video etc.);
- elaborarea unui plan riguros de observaţie (de la ce ipoteze se va porni, unde şi când va fi efectuată, cât va dura etc.);
- consemnarea imediată a celor observate, deoarece consemnarea ulterioară ar putea fi afectată de uitare (în acest sens se întocmeşte un protocol de observaţie).

3. Metoda experimentului

Experimentul reprezintă metoda centrală în psihologie. A fost introdusă în anul 1879 de către W.Wundt (psiholog german, 1832-1920). În cadrul experimentului cercetătorul realizează următoarele acţiuni: 1) intervine efectiv şi provoacă intenţionat fenomenul; 2) izolează variabilele cercetate (variabilele dependente) de alte variabile care sunt manipulate de experimentator (variabilele independente); 3) variază, modifică condiţiile de manifestare a fenomenelor pentru a sesiza mai bine relaţiile dintre variabilele experimentale; 4) repetă fenomenul pe acelaşi subiect sau pe subiecţi diferiţi pentru a determina legitatea lui de manifestare; 5) compară rezultatele obţinute la grupul experimental cu cele obţinute la grupul

de control pentru a vedea în ce măsură ele se datorează variabilelor experimentale utilizate.

Tipologia experimentelor este diferită, iar acestea depind de scopul, condiţiile materiale, formularea ipotezelor şi previziunilor care stau la baza acestora.

Din punctul de vedere al tipului, experimentul se poate desfăşura ca:

1. *Experiment de laborator* – unde cercetătorul are condiţiile cele mai bune de manevrare a variabilelor, precum şi controlul lor. În experimentul de laborator se recurge la tehnici şi instalaţii speciale de stimulare, de înregistrare a rezultatelor şi de sistematizare şi prelucrare a lor.

2. Experiment desfăşurat în condiţii naturale – *experimentul pedagogic*, care se bazează pe condiţiile unei observaţii dirijate – provocate, aşa cum se întâmplă în studiul unor fenomene educaţionale, economice, sociale, determinate de aceleaşi cauze. Experimentul natural se desfăşoară în contextul natural al vieţii şi activităţii obişnuite a subiectului; această formă se foloseşte cu precădere în psihologia şcolară.

3. *Experiment de explorare* – investigare, cunoaştere, care are drept scop descoperirea ce poate exista între două alternative.

4. *Experiment de verificare sau confirmare,* este tipul de experiment fundamental, având ca scop verificarea unei ipoteze formulate în prealabil.

5. *Experiment pilot* – de probă – o repetiţie generală, prin care cercetătorul verifică tehnicile de lucru, valoarea alternativei manevrate, condiţiile optime de aplicare a ei, tehnicile de recoltare a datelor şi recoltarea răspunsurilor etc. Acest tip de experiment este înrudit cu cel explorator. El rezultă din necesitatea confirmării exactităţii raţionamentului experimental în verificarea unei ipoteze.

6. *Experiment funcţional* – urmăreşte stabilirea relaţiei funcţionale dintre o alternativă independentă şi alta dependentă.

4. Metoda convorbirii

Convorbirea permite sondarea mai directă a vieţii interioare a subiectului, a intenţiilor ce stau la baza comportamentului, a opiniilor, atitudinilor, intereselor, convingerilor, aspiraţiilor, conflictelor, prejudecăţilor şi mentalităţilor, sentimentelor şi valorilor subiectului.

Convorbirea este o discuţie angajată între cercetător şi subiectul investigat, care presupune:

- relaţia directă, de tipul faţă în faţă, între cercetător şi subiect;
- schimbarea locului şi rolurilor partenerilor (cel care a întrebat poate să şi răspundă, cel care a răspuns poate să şi întrebe);
- sinceritatea deplină a subiectului, evitarea răspunsurilor incomplete, de faţadă, a celor care tind a-l pune într-o lumină favorabilă, a deformărilor voluntare;
- existenţa la subiect a unei oarecare capacităţi de introspecţie şi autoanaliză, evaluare şi autodezvăluire;
- abilitatea cercetătorului pentru a obţine motivarea subiecţilor, angajarea lor în convorbire;
- prezenţa la cercetător a unor capacităţi de tipul: grad crescut de sociabilitate, empatie etc.

Există mai multe forme ale convorbirii, şi anume: *convorbirea standardizată, dirijată, structurată* (formularea aceloraşi întrebări, în aceeaşi formă şi ordine, tuturor subiecţilor, indiferent de particularităţile lor individuale); *convorbirea semistandardizată sau semidirijată* (se adresează întrebări suplimentare, cu reformularea altora, cu schimbarea succesiunii lor); *convorbirea liberă, spontană, asociativă*.

5. Metoda anchetei

Ancheta ca metodă de cercetare psihologică, diferită de ancheta judiciară sau ziaristică, presupune recoltarea sistematică a unor informaţii despre viaţa psihică a unui individ sau a unui grup social, precum şi interpretarea acestora în vederea desprinderii semnificaţiei

lor psihocomportamentale. În cercetarea psihologică sunt utilizate două forme ale acestei metode:

• *ancheta pe bază de chestionar* – conţine întrebări factuale sau de identificare, de cunoştinţe, de atitudini şi opinii, de motivaţie. Chestionarele pot fi cu: **răspunsuri dihotomice**, **închise** (Da - Nu); **răspunsuri libere** şi **răspunsuri la alegere în evantai** (5-7 răspunsuri la o întrebare);

• *ancheta pe bază de interviu* – presupune relaţia de comunicare psiholog-subiect. Există *interviuri individuale* şi *de grup, clinice* (centrate pe persoană) şi *focalizate* (centrate pe tema investigată).

6. Metoda biografică

Această metodă vizează colectarea cât mai multor informaţii despre principalele evenimente parcurse de individ în existenţa sa, despre relaţiile prezente între ele, precum şi despre semnificaţia lor, în vederea cunoaşterii „istoriei personale" a fiecărui individ, atât de necesară în stabilirea profilului personalităţii sale. Evenimentele urmărite sunt evenimente cauză, efect, mijloc şi scop, iar informaţiile pot fi obţinute direct (discuţii cu persoana) şi indirect (discuţii cu alte persoane).

7. Metoda analizei produselor activităţii

Trăsăturile personalităţii umane, capacităţile, disponibilităţile, potenţele sale se exteriorizează nu doar în conduitele nonverbale, motorii sau expresiv-emoţionale, ci şi în produsele activităţii. Analiza psihologică a produselor activităţii (compuneri, desene, creaţii literare sau de orice fel, obiecte realizate, modul de rezolvare a problemelor etc.) furnizează informaţii despre însuşirile psihice ale persoanei, constituind reale surse de cunoaştere ştiinţifică a individului. Produsul activităţii devine un fel de oglindă a creatorului său, iar prin analiza psihologică a obiectului aflăm lucruri despre însuşi creatorul acestuia. Această metodă este folosită cu precădere în psihologia copilului şi în psihologia personalităţii pentru evaluarea aptitudinilor speciale.

8. Metoda testelor psihologice

Această grupă de metode vizează măsurarea capacităţilor psihice ale individului în vederea stabilirii nivelului lor de dezvoltare. Cea mai cunoscută şi răspândită este metoda testelor psihologice. Testul este o probă relativ scurtă care permite cercetătorului culegerea unor informaţii obiective despre subiect, pe baza cărora să se poată diagnostica nivelul dezvoltării capacităţilor măsurate şi formula un pronostic asupra evoluţiei lor ulterioare. Acesta trebuie să respecte cerinţe precum: *fidelitatea* (obţinerea de rezultate relativ asemănătoare la o nouă aplicare), *validitatea* (gradul în care testul măsoară ceea ce şi-a propus), *standardizarea* (oferirea aceloraşi condiţii tuturor subiecţilor testării fără a-i favoriza pe unii şi defavoriza pe alţii), *etalonarea* (stabilirea unui etalon, unităţi de măsură a rezultatelor obţinute).

Testele psihologice se clasifică: după modul de aplicare (*individuale* şi *colective*); după materialul folosit (*verbale* şi *nonverbale*); după durata lor (*cu timp strict determinat, cu timp la alegerea subiectului*); după conţinutul măsurat, după scopul urmărit (*teste de performanţă, teste de personalitate, teste de comportament*, primele cuprinzând următoarele subdiviziuni: *teste de cunoştinţe, teste de nivel intelectual, teste de aptitudini, teste de inteligenţă*).

Prin folosirea acestui ansamblu de metode şi strategii de cercetare psihologia reuşeşte să se apropie tot mai mult de surprinderea manifestărilor autentice şi legice ale însuşirilor psihocomportamentale aparţinând omului. Totodată, cercetările de durată, desfăşurate în timp pentru că însuşi psihicul are o devenire în timp, şi nu doar secvenţial, îmbinarea modalităţilor de interpretare cantitativă cu cele calitative, corelarea cercetării propriu-zise cu diagnoza psihică sunt în măsură să crească validitatea cunoaşterii psihologice.

Activităţi de învăţare

1.	Identificați criteriile de clasificare a metodelor de cercetare în psihologie.
2.	Identificaţi metodele de bază utilizate în cercetarea psihologică.
3.	Stabiliți criteriile de clasificare a metodei observației și delimitați factorii ce duc la eficiența observației.
4.	Descrieți principalele tipuri de experiment și precizați ce acțiuni realizează cercetătorul în cadrul experimentului.
5.	Estimați valoarea experimentului în studiul fenomenelor psihosociale.
6.	Descrieți componentele definitorii ale convorbirii ca metodă de cercetare în psihologie.
7.	Analizați cerințele ce trebuie respectate de către testul psihologic ca metodă de cercetare în psihologie.
8.	Evidenţiaţi avantajele şi dezavantajele fiecărei metode de cercetare psihologică.
9.	Elaborați un tabel în care să descrieți succint caracteristicile fiecărei metode cercetare în psihologie.
10.	Stabiliţi şi argumentaţi specificul cercetării psihologice şi gradul de dificultate a acesteia.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. ANZIEU, D., CHABERT, C. *Les méthodes projectives*. Paris: PUF, 2004. 342 p. ISBN 10 : 2130535364
2. CHELCEA, S. *Experimentul în psihosociologie*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982. 248 p. ISBN 973-683-683-846-3
3. CHELCEA, S. *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative.* București: Editura Economică, 2001. 656 p. ISBN 978-973-323-3
4. CHELCEA, S., ILUȚ, P. *Enciclopedie de psihosociologie*. București: Editura Economică, 2002. 392 p. ISBN 973-590-834-4

5. FRĂŢILA, I. *Psihologia generală şi educaţională*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1993. 254 p. ISBN 973-30-2960-2
6. GOLU, M. *Bazele psihologiei generale*. Ediția a II-a. București: Editura Universitară, 2005. 718 p. ISBN: 978-973-7787-25-0
7. GOLU, M. *Fundamentele psihologiei*. București: România de Mâine, 2007. 825 p. ISBN 978-973-725-857-1
8. JELESCU, P., RACU, I., BOLBOCEANU, A. *Psihologia generală*. Chișinău: Univers Pedagogic, 2007. 160 p. ISBN 978-9975-48-040-6
9. NECULAU, A. *26 de teste pentru cunoaşterea celuilalt*. Iaşi: Polirom, 2010.172 p. ISBN 978-973-46-1879-8
10. NEMOV, R. *Psihologie: Manual pentru şcolile normale.* Chișinău: Lumina, 1994. 301 p. ISBN 5-372-01353-2
11. SILLAMY, N. *Dicţionar de psihologie*. București: Univers Enciclopedic, 2000. 336 p. ISBN 978-606-92159-5-1
12. ZLATE, M. *Introducere în psihologie*. Iași: Polirom, 2000. 413 p. ISBN 973-683-412-3

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. ATKINSON, R.I., ATKINSON, R.C., SMITH, E.E., BEM, D.J. *Introducere în psihologie*. Ediţia a XI-a. Bucureşti: Editura Tehnică, 2002. 1099 p. ISBN 973-31-1398-0
2. BĂICEANU, L. *Dicționar ilustrat de psihologie englez-român.* București: Editura Tehnică, 2004. 536 p. ISBN 973-31-2017-0
3. BIBERI, I. *Visul şi structurile subconştientului*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1970. 270 p.
4. CALANCEA, V. *Psihologia generală. Suport de curs.* Chișinău: Moldpres AIS, 2010. 227 p. ISBN 978-975-4076-7-0
5. CHELCEA, S. *Experimentul în psihosociologie*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982. 248 p. ISBN 973-683-683-846-3
6. CHELCEA, S. *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative.* București: Editura Economică, 2001. 656 p. ISBN 978-973-323-3
7. CHELCEA, S., ILUȚ, P. *Enciclopedie de psihosociologie.* București: Editura Economică, 2002. 392 p. ISBN 973-590-834-4
8. COSMOVICI, A. *Psihologie generală*. Iaşi: Polirom, 1996. 256 p. ISBN 979-973-9248-27-2
9. DORON, R., PAROT, F. *Dicţionar de psihologie.* Bucureşti: Humanitas, 2006. 888 p. ISBN 973-50-1164-6
10. EY, H. *Conştiinţa*. București: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983. 424 p.
11. FRĂŢILA, I. *Psihologia generală şi educaţională*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1993. 254 p. ISBN 973-30-2960-2
12. GOLU, M. *Bazele psihologiei generale*. Ediția a II-a. București: Editura Universitară. 2005. 718 p. ISBN: 978-973-7787-25-0
13. GOLU, M. *Fundamentele psihologiei.* București: România de Mâine, 2007. 825 p. ISBN 978-973-725-857-1
14. HAYES, N., SUE, O. *Introducere în psihologie*. București: ALL Educațional, 1997. 529 p. ISBN 973-9337-45-7

15. JELESCU, P., RACU, I., BOLBOCEANU, A. *Psihologia generală*. Chișinău: Univers Pedagogic, 2007. 160 p. ISBN 978-9975-48-040-6
16. MALIM, T., BIRCH, A., WADELEY, A. *Perspective în psihologie*. București: EdituraTehnică, 1999. 240 p. ISBN 973-31-1399-9
17. MÂNZAT, I. *Istoria psihologiei universale*. București: Univers Enciclopedic, 2012. 1056 p. ISBN 978-606-8358-34-5
18. MEREACRE, I., ŢAPU, G. *Vedemecum în psihologie*. Chișinău: UCCM, 2000. 138 p. ISBN 9975-905-75-7
19. NECULAU, A. *26 de teste pentru cunoaşterea celuilalt*. Iaşi: Polirom, 2010.172 p. ISBN 978-973-46-1879-8
20. NEMOV, R. *Psihologie: Manual pentru şcolile normale.* Chișinău: Lumina, 1994. 301 p. ISBN 5-372-01353-2
21. NICOLA, G. *Istoria psihologiei universale*. București: Romania de Mâine, 2004. 212 p. ISBN 973-725-116-4
22. PAROT, F., RICHELLE, M. *Introducere în psihologie: Istoric şi metode*. București: Humanitas, 2006. 376 p. ISBN 973-50-1155-7
23. PIAGET, J. *Dimensiuni interdisciplinare ale psihologiei.* București: Editura Didactică şi Pedagogică, 1972. 340 p.
24. POPESCU-NEVEANU, P. *Dicţionar de psihologie*. București: Albatros, 1978. 783 p.
25. POPESCU-NEVEANU, P., ZLATE, M., CREŢU, T. *Psihologie: manual pentru clasa a X-a, şcoli normale şi licee.* București: Editura Didactică și Pedagogică, 1999. 190 p. ISBN 973-30-1246-7
26. POTÂNG, A., PRAVIȚCHI, G., TARNOVSCHI, A., RACU, J. et al. *Psihologie Generală. Suport de curs.* Chișinău: CEP USM, 2013. 269 p. ISBN 978-9975-71-444-0
27. SAVCA, L. *Psihologie*. Chișinău: Lumina, 2005. 192 p. ISBN 9975-65-227-1
28. SILLAMY, N. *Dicţionar de psihologie*. București: Univers Enciclopedic, 2000. 336 p. ISBN 978-606-92159-5-1
29. ŞCHIOPU, U., coord. *Dicţionar de psihologie*. București: Humanitas, 1997. 740 p. ISBN 973-48-1027-8

30. ZAMFIRESCU, V.D. *Filosofia inconştientului*. Ed. a 3-a, definitivă. București: Trei, 2009. 541 p. ISBN 978-973-707-264-1
31. ZLATE, M. *Introducere în psihologie*. Iași: Polirom, 2000. 413 p. ISBN 973-683-412-3
32. СТОЛЯРЕНКО, Л.Д. *Основы психологии*. Ростов-на-Дону: Феникс, 2003. 576 с. ISBN 5-222-00484-8
33. РОГОВ, Е.И. *Психология человека*. Москва: Гуманит. изд. Центр Владос, 2001. 320 с. ISBN 5-691-00241-4
34. ANZIEU, D., CHABERT, C. *Les méthodes projectives*. Paris: PUF, 2004. 342 p. ISBN 10 : 2130535364

Lista de tematici pentru produsele de lucru individual

1. Elaborarea unui eseu cu tema „Istoria psihologiei poate fi comparată cu destinul unui om”.
2. Elaborarea unui eseu cu tema „Psihologia are un trecut scurt, dar o istorie lungă”.
3. Obiectul psihologiei – modalități și dificultăți de abordare.
4. Introspecționismul – perspectiva contradictorie de abordare a obiectului psihologiei.
5. Behaviorismul și studiul comportamentului ca obiect al psihologiei.
6. Psihologia umanistă – perspectiva reorientată către om.
7. Complexitatea psihic uman ca sistem ce realizează interacțiunile dintre individ și lume în scopul unei mai bune adaptări la condițiile externe.
8. Rolul subconștientului ca rezervor pentru activitatea conștientă.
9. Importanța actelor psihice inconștiente în explicarea unor fenomene psihice conștiente.
10. Importanța observației în surprinderea manifestărilor comportamentale ale persoanelor.
11. Realizarea unei anchete pe bază de chestionar cu tema „Organizarea și petrecerea timpului liber la studenți”.
12. Valoarea experimentului în studiul fenomenelor psihosociale.

Model de test pentru evaluarea finală

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Aprob:
Şeful Departamentului
dr., conf.univ. A. Potâng _____

Testul nr. II

Pentru examenul la disciplina *Introducere în psihologie*
Facultatea de Psihologie, Ştiinţe ale Educaţiei, Sociologie și Asistență Socială

Ciclul I, anul I

Subiectul I. Natura psihicului uman

1.1. Definiţi noţiunea de psihic și identificați caracteristicile fundamentale ale psihicului. **3 pct.**

1.2. Analizați argumentele ce demonstrează că psihicul este inseparabil de creier. **5 pct.**

1.3. Argumentaţi următoarea idee filosofică: ,, Psihicul – formă a vieţii de relaţie". **7 pct.**

Subiectul II. Metoda biografică

2.1. Definiţi și caracterizați metoda biografică. **3 pct.**

2.2. Analizaţi avantajele şi dezavantajele metodei biografice. **5 pct.**

2.3. Elaboraţi proiectul unei microcercetări în care să utilizaţi metoda biografică. **7 pct.**

Barem

30-29 pct.	28-25 pct.	24-21 pct.	20-17 pct.	16-13 pct.	12-9 pct.
10	9	8	7	6	5

Galina PRAVIȚCHI

INTRODUCERE ÎN PSIHOLOGIE

SUPORT DE CURS

Redactare – *Ariadna Strungaru*
Asistență computerizată – *Maria Budan*

Bun de tipar 21.04.2022. Formatul 60 x 84 $^{1}/_{16}$
Coli de tipar 6,5. Coli editoriale 4,5.
Comanda 107. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
Str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD-2009